

דוח מת"ת סקירת תוכניות לימודים במוזיקה ברחבי העולם

מחברת: יערה אלעזרי־שבדרון
חוקרות מלוות: פרופ' ורוניקה כהן, ד"ר מיכל חפר

יולי 2019

לשכת המדען הראשי במשרד החינוך והמזכירות הפדגוגית פנו ליוזמה - מרכז לידע ולמחקר בחינוך בבקשה ללמוד על תוכניות לימודים במוזיקה ונגינה ברחבי העולם. זאת במסגרת צעדים לתכנון רפורמה בהוראת המוזיקה בישראל. דוח מת"ת (מידע תומך תכנון) נועד להשיב על שאלות ממוקדות בסוגיות אקטואליות של מתווי מדיניות.

התוצר הוא מסמך ממוקד, בהיר ומותאם אישית לצורכי המזמין. דוח מת"ת סוקר ספרות מחקר עדכנית וכן דוחות של מדיניות חינוך. הסקירה נעשית בהתאם לנושא הנדון והיא מפנה את הקוראים להרחבות. חוקרים מהתחום מלווים את כתיבת הדוח, קוראים ומעירים במהלך הכתיבה.

על הפקת דוחות מת"ת אחראים חברי צוות היוזמה:

ד"ר תמי חלמיש אייזנמן: מנהלת

ד"ר עדו ליטמנוביץ: עורך הסדרה

מוריה יזרעאלב: עורכת הפרסומים

אילה ולודבסקי-יובל: אחראית על הנגשת חומרים וידע ארגוני

דוח זה נכתב בידי יערה אלעזריי שבדרון, נערך בידי מיכל ויזל ועוצב בידי תמר רפאלי.

בכל שימוש במסמך זה או ציטוט ממנו יש לאזכר את המקור כדלקמן: אלעזריי שבדרון י' (2019).

סקירת תוכניות לימודים במוזיקה ברחבי העולם. יוזמה - מרכז לידע ולמחקר בחינוך.

1. מבוא

4	1.1. מטרת הדוח
4	1.2. המדינות המופיעות בדוח והקריטריונים שנבדקו
5	1.3. מבנה הדוח
5	1.3. טבלאות משוות
5	1.3.1. טבלה 1: מטרות תוכניות הלימודים
7	1.3.2. טבלה 2: מאפייני תוכניות הלימודים
9	1.3.3. טבלה 3: תוכני הלימוד לבתי ספר יסודיים
10	1.3.4. טבלה 4: נגינה בבית הספר
12	1.3.5. הכשרת המורים למוזיקה
12	1.4. ניתוח השוואתי של תוכניות לימודים במוזיקה
12	1.4.1. כללי
12	1.4.2. אוטונומיה מול ריכוזיות
13	1.4.3. אופיים של לימוד המוזיקה תלוי במורה ובתחום התמחותו
13	1.4.4. שיטות לימוד
13	1.4.5. פרויקטים מוזיקליים וחשיפה למוזיקה

2. תוכנית הלימודים במוזיקה במדינות שונות

15	2.1. גרמניה
15	2.1.1. רקע
15	2.1.2. פירוט תוכנית הלימודים
17	2.1.3. הישגים נדרשים מהתלמידים
19	2.2. אנגליה
19	2.2.1. רקע
19	2.2.2. מבנה תוכנית הלימודים ועקרונות מנחים
20	2.1.3. הישגים נדרשים מהתלמידים
22	2.3. ארה"ב - צפון קרוליינה
22	2.3.1. רקע - ארה"ב
22	2.3.1. צפון קרוליינה
22	2.3.2. מבנה תוכנית הלימודים ועקרונות מנחים
24	2.3.3. הישגים נדרשים מהתלמידים
24	2.3.4. הכשרת מורים למוזיקה
24	2.3.5. מעורבות הציבור בנושא חינוך מוזיקלי
26	2.4. פינלנד
26	2.4.1. רקע
26	2.4.2. פירוט תוכנית הלימודים
26	2.4.3. הישגים נדרשים מהתלמידים
27	2.4.4. כיתות ובתי ספר מוזיקליים בפינלנד

3. נספח

29	3.1. נספח א: סקירת מדינות נוספות שלא נכללו בדוח
31	3.2. נספח ב: מעורבות הציבור בנושא חינוך מוזיקלי
32	3.3. נספח ג: דוגמאות לפרויקטים בחינוך מוזיקלי
32	בהשראת פרויקט "אל סיסטמה" (El Sistema)
33	3.3.1. גרמניה: פרויקט מוזיקלי לדוגמה - JetKits "כלי לכל ילד"
33	3.3.2. אנגליה: תוכנית מוזיקלית לדוגמה - In Harmony
34	3.3.3. צפון קרוליינה: Kidznotes - "שינוי חברתי באמצעות נגינה"
37	3.4. תודות
37	3.5. הערות

1. מבוא

1.1. מטרת הדוח

"העובדה שילדים יכולים ליצור מוזיקה ייחודית מעניינת פחות מהעובדה שמוזיקה יכולה ליצור ילדים ייחודיים"

שריל לוונדר (Cheryl Lavender), מלחינה ומורה למוזיקה, קליפורניה.

הוראת המוזיקה נמצאת בתהליכי עיצוב ופיתוח בישראל ובעולם. מדינות שונות בוחנות את שילוב תחום הדעת בתוכנית הלימודים הלאומית ומבקשות לעדכן אותן. כיום קיימים דגמים להוראת מוזיקה שבהם כל התלמידים נחשפים לחינוך מוזיקלי: האזנה ליצירות, שירה ונגינה וכן פעילות מוזיקלית יצירתית. נוסף על כך בעשרים השנים האחרונות הוקמו פרויקטים מיוחדים רבים, הפועלים בתוך מסגרת בית הספר או אחריה, ומקדמים את החינוך המוזיקלי, ובמיוחד את הוראת הנגינה.

בימים אלו בוחנים במשרד החינוך עדכון אפשרי של תוכנית הלימודים במוזיקה. לצורך זה פנו לשכת המדען והמזכירות הפדגוגית במשרד החינוך אל היוזמה - מרכז לידע ולמחקר בחינוך, בבקשה לכתוב דוח מת"ת (מידע תומך תכנון) אשר יבחן תוכניות לימודים במוזיקה ובנגינה במדינות נבחרות בעולם.

הדוח מציג תוכניות להוראת מוזיקה בארבע מדינות: גרמניה, אנגליה, צפון קרוליינה שבארה"ב ופינלנד. מדינות אלו נבחרו לאור תוכניות הלימודים המפותחות שהן מקדמות, ומתוך רצון להציג מגוון תפיסות בחינוך מוזיקלי וביישומו. כמו כן בכל מדינה נסקר פרויקט מוזיקלי מיוחד. הדוח נכתב על סמך דוחות זמינים במרשתת ועל סמך מחקרים בנושא.

1.2. המדינות המופיעות בדוח והקריטריונים שנבדקו

המדינות המוצגות בסקירה להלן נבחרו בשל מאפיינים אחדים:

גרמניה היא מרכז מוזיקלי בין-לאומי המקבץ נגנים ותזמורות מכל העולם. המדינה בעלת מורשת מוזיקלית מפוארת, והיא משפיעה על מדינות אחרות בנושאי חינוך וחברה. מתוך הפדרציה הגרמנית נבחרו שלוש מדינות - נורדרין-וסטפליה, בֶּדֶן-וירטמברג, וחבל הסאר - שבהן מתקיימת תוכנית לימודים מחייבת במוזיקה.

אנגליה נבחרה בזכות הדיון הנרחב המתקיים במערכת הפוליטית והממשל זה עשור על חינוך מוזיקלי במדינה, ולאחר שעברה רפורמה בחינוך המוזיקלי בשנת 2012. בחרנו בה למחקר כדי לבחון את העדכונים בתוכנית הלימודים ואת אופן הטמעתם.

צפון קרוליינה היא מדינה המייצגת בדוח זה את החינוך המוזיקלי בארה"ב. בשנת 2010 אימצה המדינה תקן לאומי (core standards) לתוכנית הלימודים, כולל התוכנית במוזיקה. תקן זה אומץ בכ-80 אחוזים ממדינות ארה"ב. כמו כן המדינה נבחרה כיוון שגודל אוכלוסייתה דומה לגודל האוכלוסייה בישראל.

פינלנד נבחרה כיוון שמערכת החינוך שלה היא מהמובילות בעולם, וכיוון שהיא מייצגת קידמה ופתיחות לדרכי הוראה מתקדמות ומגוונות. פינלנד מייחסת חשיבות רבה להוראת המוזיקה, ולכן היא כוללת את המקצוע בלימודי החובה. ייחודה של פינלנד הוא שהמדינה מציבה יעדים כלליים, אולם כל רשות מקומית בונה בעצמה את תוכנית הלימודים במוזיקה.

1.3 מבנה הדוח

בפרק הראשון מוצגים הממצאים המרכזיים של הדוח בטבלאות משוות.

הממצאים עוסקים ב:

- (1) מאפייני תוכניות הלימודים במוזיקה
- (2) מטרות תוכנית הלימודים
- (3) נושאי הלימוד
- (4) הכשרת המורים למוזיקה
- (5) מעורבות הציבור בהוראת המוזיקה
- (6) נגינה בבתי הספר

בפרק השני מוצגת כל מדינה ונסקרים ההיבטים הבאים:

1. מבנה תוכנית הלימודים ועקרונות מנחים - האם לימודי המוזיקה הם חובה, ואם כן, באילו שכבות גיל? מה היקף תוכנית הלימודים מבחינת שעות לימוד?
2. פירוט תוכנית הלימודים.
3. פירוט ההישגים הנדרשים מהתלמידים.

בנספחים לדוח יוצגו בקיצור גם אסטוניה וקולומביה הבריטית וכן יוצגו תוכניות של הוראת נגינה.

3.1 טבלאות משוות

1.3.1 טבלה 1: מטרות תוכניות הלימודים

לכל תוכנית לימודים במוזיקה בכל אחת מארבע המדינות הנבחרות מטרות כלליות וכן מטרות לכל שלב לימודים. מטרות אלו באות לידי ביטוי ברציונל של תוכניות הלימודים באמירות כלליות ובציטוטים ממחקרים הנוגעים לחשיבות הוראת המוזיקה.¹ סיכום שלהם מובא בטבלה להלן (בעמוד הבא):

1 חשיבותה של הוראת המוזיקה תידון בהרחבה בדוח מת"ת אשר עתיד להתפרסם בקרוב. הדוח יעסוק בקשרים שבין הוראת מוזיקה והוראת נגינה להישגים לימודיים ומדדים אקלימיים, ויכתב בידי וויאנה דייטש.

מטרות	אנגליה	גרמניה	צפון קרוליינה	פינלנד
מטרות על	- כל ילד באנגליה יזכה לחינוך מוזיקלי שוויוני - כל בתי הספר יספקו לימודי מוזיקה איכותיים - למורים תהיה אוטונומיה לבחור את האופן שבו ילמדו מוזיקה - לא יהיו אזורים שבהם ילדים לא ייחשפו למוזיקה, ובכל אזור יוקמו מרכזי מוזיקה	- הקניית חוויה מוזיקלית מהנה על ידי נגינה, שירה, האזנה ולמידה - חידוד רגישות השמיעה, הענקת ידע על מקורות המוזיקה, חשיפה למגוון סוגי מוזיקה, הצגת הקשר בין מוזיקה לתחומים אחרים ולמידה על התרבות המוזיקלית	- הקניית כלים להבנת התנהגות אנושית - עבודת צוות - שיפור תהליכים של קבלת החלטות, פתרון בעיות ודרכי חשיבה - שונות, תקשורת לא מילולית ותקשורת אפקטיבית - הוראה של השפעת האומנות על החברה - אוריינות במוזיקה - כאמצעי לקידום הישגים בתחומי דעת אחרים	- יצירת חיבה למוזיקה ופיתוח עניין בה - פיתוח ביטחון עצמי ודימוי עצמי חיובי - טיפול יצירתיות
יסודי	- הבעת רגשות ורעיונות באמצעות מוזיקה (שירה ונגינה) - זיהוי ומחקר של הצליל ושל מאפייניו - פיתוח הדמיון - הזדמנויות לנגינה ולשירה - הזדמנויות להופעה מול קהל - מפגש עם מוזיקאים - הרחבת הידע על מוזיקה	- הנאה ממוזיקה - נגינה יחידנית ובקבוצות - האזנה למגוון סגנונות - פיתוח היצירתיות - חידוד הרגישות והמורכבות של חוש השמיעה - ידע על מקורות המוזיקה ומרכיביה - עידוד לפעילות מוזיקלית - היסטוריה של המוזיקה - הצגת הקשר בין מוזיקה לסוגים אחרים של פעילות מחשבתית - תרבות מוזיקלית אישית, בעבר ובהווה	- לימוד אלמנטים מוזיקליים בסיסיים - ההקשר של המוזיקה לאירועים חברתיים שונים - מיומנויות מוזיקליות בסיסיות - זיהוי כלי נגינה - קריאת תווים - הלחנה ואלתור - יכולת ניתוח מוזיקה - לימוד ההיסטוריה של המוזיקה המקומית, המדינית והעולמית - לימוד על חיי מוזיקאים	- פיתוח יכולות מוזיקליות בסיסיות - נגינה: היכרות עם כלי נגינה, בחירת כלי, שירה, נגינה, יכולת אימון עצמאית, קריאת תווים, נגינת סולו, נגינה בהרכבים - הופעה: פיתוח של יכולת ביטוי עצמי, עמידה מול קהל, אלתור, הלחנה ועיבוד - האזנה: רגישות שמיעתית, זיהוי מבנה מוזיקלי בסיסי - לימוד מוזיקה בשילוב עם נושאים אחרים
חטיבת ביניים	- אפשרויות לנגינה, הופעה, הלחנה, האזנה, השתתפות ביצירה של מוזיקה - לימוד קריאת תווים - ניתוח מוזיקה - חשיפה לסגנונות מוזיקליים שונים		- פיתוח יכולת נגינה מדויקת ויכולת הבעה - יציבה נכונה בזמן נגינה - קריאת תווים שוטפת וסימנים מתקדמים - נגינה באנסמבלים, בליווי ובסולו - עצמאות כמוזיקאי - ניתוח מוזיקה - אלתור, עיבוד, הלחנה	את המטרות קובעים בתי הספר
תיכון	לימוד למבחנים מקצועיים במוזיקה אשר יאפשרו קריירה במוזיקה			

במטרות העל ניכרת שונות רבה מאוד. **צפון קרוליינה**, ובמידה מסוימת גם **פינלנד**, רואות בהוראת המוזיקה אמצעי להשיג מטרות בתחומים אחרים, רגשיים-חברתיים וקוגניטיביים. בין מטרות הלימוד עצמן קיים דמיון: הקניית חוויה ולימוד של נגינה, האזנה פעילה ויצירה.

צפון קרוליינה מדגישה את לימוד המוזיקה על בוריה, ואילו **בפינלנד** החוויה המוזיקלית היא החשובה. **בגרמניה ואנגליה** המטרות דומות, ותוכניות הלימודים מדגישות את החשיבות לעורר בתלמידים אהבה למוזיקה כדי לפתח מוזיקאים מקצועיים.

1.3.2 טבלה 2: מאפייני תוכניות הלימודים

טבלה זו מתארת מאפיינים מרכזיים של תוכניות הלימודים במוזיקה בכל אחת מארבע המדינות.

פינלנד	צפון קרוליינה	גרמניה	אנגליה	
✓				האם לימודי המוזיקה הם חובה?
א'-ז'	א'-י"ב	א'-י'	א'-ט'	כיתות שבהן שיעורי המוזיקה הם חובה
ח'-י"ב	א'-י'	י"א-י"ב	י'-י"ב	כיתות שבהן שיעורי המוזיקה הם בחירה
- מטרות כלליות - מטרות פדגוגיות - חשיבות הוראת המוזיקה	- מטרות פדגוגיות - דגשים כלליים - תוכן לימוד - הישגים הנדרשים מהתלמיד	- מטרות פדגוגיות - דגשים כלליים - תוכני לימוד - הישגים הנדרשים מהתלמיד	- נושאי לימוד - הגדרת אחריות מרכזי המוזיקה שהוקמו בשנת 2012	מה מפרטת תוכנית הלימודים
✓	✗	✓	✓	האם מורים שאין להם הכשרה ייעודית בהוראת מוזיקה מלמדים מוזיקה בשלב החובה?
✗	בין יחידת לימוד אחת לשלוש יחידות לימוד	✗	✗	האם קיימת הגדרה של היקף לימוד המוזיקה בשלב החובה?
שעתיים עד ארבע שעות	שעה אחת עד ארבע שעות	שעה או שעתיים	שעה או שעתיים	ממוצע שעות לימוד מוזיקה שבועיות
ההנהלה והמורים				בחירת נושאי הלימוד והרכבת מערכי שיעור

תוכניות הלימודים שנסקרו כוללות נושאי לימוד כלליים. למורים ולבתי הספר ניתנת האפשרות לבחור את הטכניקות להוראת מוזיקה שבאמצעותן ילמדו את הנושאים הללו, וכן את היצירות, את כלי הנגינה ואת הפעילויות שישמשו ללימוד.

מההשוואה בין תוכניות הלימודים עולה כי המדינות דומות בכמה מאפיינים:

- החינוך המוזיקלי הוא חובה, אך ניתנת אוטונומיה לבתי הספר לבחור את היקף הלימוד ואת הנושאים הנלמדים.
- התוכניות כולן מגדירות את המטרות הפדגוגיות בלימוד מוזיקה ואת ההישגים הנדרשים מהתלמיד וכוללות סקירה כללית של תוכני הלימוד.
- בשום תוכנית אין התייחסות להיקף שעות הלימוד בכל גיל ואין פירוט של תוכני הלימוד על פי תאוריות מקובלות במוזיקה (כגון סולמות, סולפג' או הרמוניה).

צפון קרוליינה היא המדינה היחידה שבה רק מורים מקצועיים מורשים ללמד מוזיקה. בשאר המדינות ישנן השתלמויות ללימוד מוזיקה המועברות למורים שתעודת ההוראה שלהם אינה בהוראת מוזיקה.

התוכניות ברוב המדינות שנבחנו, פרט **לצפון קרוליינה** (ולשאר ארה"ב), דומות באופן יחסי להוראת המוזיקה בבתי ספר **בישראל** כיום.

1.3.3 טבלה 3: תוכני הלימוד לבתי ספר יסודיים

לצורך השוואה בין תוכניות הלימודים, נבחנו תוכניות הלימודים הרשמיות כפי שהן מופיעות במרשתת. כמו כן נרכשה תוכנית הלימודים של פינלנד כדי שניתן יהיה לעיין בה. תוכנית הלימודים של ישראל, כפי שהיא מופיעה באתר משרד החינוך, שימשה בסיס להשוואה.

פינלנד	צפון קרוליינה	גרמניה	אנגליה	ישראל	
					האזנה
					מושגים מארגנים/ cognitive processes in music
					הבנת המשפט המוזיקלי (מנוחות וסיימים)
					חזרה ושינוי: מבנים מוזיקליים
					כיוונויות במוזיקה (מרכז המוזיקה)
					זרימת אנרגיה ("מתח והרפיה")
					גוון צליל: זיהוי כלי נגינה (משפחות)
					משך צליל
					גובה צליל
					עוצמה: דינמיקה
					סולמות
					משקלים זוגי/משולש
					רפרטואר האזנה מגוון
					הקשרים חוץ מוזיקליים
					שירה
					ביצוע כלי
					נגינה בהרכבים
					יצירה, אלתור, עיבוד, הלחנה
					תנועה כאמצעי ביטוי
					רישום גרפי
					קריאת תווים
					השתתפות בקונצרטים (כמאזינים)
					זיהוי ופיתוח של תלמידים בעלי כישרון
					מפגש עם מוזיקאים מקצועיים

מההשוואה בין תוכני הלימוד ניכר שהתוכניות באנגליה ובפינלנד אינן מפרטות את התכנים המוזיקליים המחויבים במסגרת שיעורי המוזיקה. לעומת זאת, בישראל, בגרמניה ובצפון קרוליינה נושאי הליבה במוזיקה מפורטים בתוכנית. ישנם נושאים הנכללים בתוכנית הישראלית שאינם נלמדים במדינות האחרות: מנוחות וסיימים, כיוונויות במוזיקה, רישום גרפי וזרימת אנרגיה. בתוכנית הישראלית אין חובת לימוד קריאת תווים וגם לא דגש על כך. זאת בניגוד **לגרמניה, לאנגליה ולצפון קרוליינה**. בתוכנית **הישראלית** אין התייחסות לזיהוי תלמידים בעלי כישרון מוזיקלי יוצא דופן ולקידום שלהם, ולא מוזכרים מפגשים עם מוזיקאים מקצועיים.

חשוב לציין כי לרשויות מקומיות **בפינלנד** יש אוטונומיה רבה בקביעת תוכנית הלימודים. התוכנית הלאומית היא "רזה" מאוד, וכל רשות מקומית (הנחשבת "ספקית חינוך") צריכה לצקת תוכן לתוכנית הלימודים. העובדה שהתוכנית **הפינית** אינה מפרטת את תוכני הלימוד לא מעידה בהכרח שהם לא נלמדים בפועל. נראה שלימודי המוזיקה כוללים נושאים רבים שנלמדים במדינות אחרות, אך אין דרישה לכך בתוכנית הלימודים.

מוזכר בתוכנית הלימוד

לא מוזכר בתוכנית הלימוד

מוזכר אבל לא מחייב

1.3.4 טבלה 4: נגינה בבית הספר

מטרות תוכניות הלימודים כוללות לימוד נגינה על כלי וכן נגינה בהרכבים. התוכניות אינן מפרטות את סוג הכלים, את היקף השעות ואת רמת הנגינה המצופה. נראה שהנושא נתון להחלטת בתי הספר, ולפיכך קיימת שונות רבה בין בתי הספר. תוכניות הלימודים אינן מבארות פער זה, אך ניתן לגבש תמונת מצב כללית בכל מדינה:

פינלנד	צפון קרוליינה	גרמניה	אנגליה	האם תוכנית הלימודים כוללת הוראת נגינה בבית הספר?
				✓
חובה	חובה בסטנדרטים הכלליים בארה"ב, בחירה על פי תוכנית הלימודים בצפון קרוליינה	תלוי בבית הספר	תלוי בבית הספר	האם הוראת נגינה היא חובה או בחירה?
שיעור או שניים בשבוע	שיעור או שניים בשבוע	תלוי בבית הספר	תלוי בבית הספר	היקף התוכנית
- לימוד נגינה בקבוצות - הרכבים	- כלי נשיפה - כלי מיתר - תזמורת - הרכבים שונים	- לימוד כלי - מקהלה		תחומים
כלי הנגינה שייכים לבית הספר ומושאלים לתלמיד: - יוקללה - גיטרה - קלידים - חליליות - כלי הקשה וקסילופון - כלים עממיים	התלמידים אחראים לרכוש כלי נגינה, ולעיתים בית הספר יכול להשאיל לתלמידים כלים	לא נמצא מידע	לא נמצא מידע	מימון כלי נגינה
עד כיתה ז' מורים כלליים מלמדים מוזיקה, החל מכיתה ז' מלמדים מורי מוזיקה מקצועיים	מורים מקצועיים להוראת כלי	לא נמצא מידע	לא נמצא מידע	המורים

בכל המדינות שנבחנו בדוח, חינוך מוזיקלי מושפע מיכולותיו האישיות של המורה. **בארה"ב** למשל, אם מורה יודע לנצח על מקהלה, תתקיים בבית הספר מקהלה; אם הוא נגן תופים, רוב פעילות המוזיקה בבית הספר תתמקד בכלי הקשה וכן הלאה. אולם קיימים גם אילוצים מבניים: **בצפון קרוליינה**, בעיירות הקטנות שלא יכולות להחזיק שני מורי מוזיקה במשרה מלאה, מלמד רק מורה אחד בכל בית ספר. מאחר שתהליך ההסמכה (certification) הוא כללי (Instrumental music education), ייתכן מצב שבו מורה לכלי נשיפה ילמד נגינה בכלי קשת ולהפך.

מידע נוסף על נגינה בבתי הספר

בגרמניה לימודי נגינה נערכים על פי רוב בשעות אחר הצהריים. הם אינם בגדר חובה, אלא מוגדרים כ"פעילות מחוץ לשעות בית הספר". בתי הספר רואים ערך רב בקיום מקהלה, תזמורות והרכבים. ברוב המקרים בתי הספר פועלים בשיתוף פעולה עם ארגונים פרטיים (קונסרבטוריונים) ועם מורים פרטיים למוזיקה או עם הרכבים וקהילות מוזיקליות שפועלות ברשות המקומית.

באנגליה שבעים אחוז מהילדים מנגנים על כלי נגינה ושני שליש מבתי הספר כוללים לימוד נגינה בכלי נגינה (Ofsted, 2012; ABRSM, 2014). שני מיליון ילדים ברחבי אנגליה זוכים למימון שיעורי נגינה ושירה באמצעות ארגונים הנקראים Music Services. את הארגונים הללו מנהלות הרשויות המקומיות, ולפיכך יש הבדלים בעלותם, בכמותם ובאיכותם של השיעורים באזורים השונים. כמו כן מוצעות מלגות לתלמידים בעלי כישרון מוזיקלי יוצא דופן (AEC, 2018).

בשנת 2011 בוצעה רפורמה בתוכנית הלאומית לחינוך מוזיקלי **באנגליה**. הרפורמה העבירה את האחריות על חינוך מוזיקלי, ולימוד נגינה בפרט, למרכזים המוזיקליים שהוקמו (England Department for Education, 2011). בשנת 2013 הוחלט שכל אחד ממרכזי המוזיקה יבנה תוכנית לימודים מוזיקלית לבתי הספר בתחומו בתחילת כל שנה. על המרכזים לוודא שילדים בגילים 5-18 ינגנו על כלי מוזיקלי (מלבד שירה) במסגרת הרכב כיתתי, בשאיפה לשנה שלמה ומינימום סמסטר אחד, אחת לשבוע על אותו הכלי (Whittaker & Fautley, 2017). ברוב בתי הספר קיים הרכב חליליות או כלי מיתר. מרכזי המוזיקה מספקים גם שיעורים פרטיים לכ-600 אלף תלמידים, ודיווחו ש-30 אחוזים מהתלמידים ממשיכים לשנה הבאה (England Department for Education, 2011).

בפינלנד שיעורי נגינה מתקיימים בבית הספר, כחלק מתוכנית הלימודים הבית ספרית, בהתאם לבחירת המורה המלמד. בכל כיתה למוזיקה יש כלי נגינה כמספר התלמידים, כגון חליליות, יוקללה, גיטרות וכלים עממיים. נוספים להם כלי נגינה של שיטת אורף (Orff: כלי הקשה וקסילופונים), פסנתר וסט נגינה של מוזיקת פופ מודרנית (בחלק מהכיתות ישנם גיטרה חשמלית, מערכת תופים ומיקרופונים). המורים למוזיקה מכוונים ליצירת חוויה של הנאה מההתנסות בנגינה ולא מתמקדים בהוראה עצמה. למשל, המורה נותן לתלמידים זמן להתאמן על השיר הנלמד. האימון נראה יותר כמו חקר כלים, והתלמידים חווים את הלמידה באופן שונה. סגנונות המוזיקה הנפוצים ביותר בכיתה הם פופ, ג'אז ומוזיקה עממית. התלמידים נחשפים בעיקר למוזיקה עכשווית (Juntunen, 2015).

מקהלות **בפינלנד** הן ארגונים קהילתיים ללא מטרות רווח. בדרך כלל המקהלות בפינלנד הן רב גליות, וכוללות ילדים בגילים 10-18. המקהלות מסובסדות על ידי המועצות האזוריות, והתשלום בעד ההשתתפות הוא סמלי.

בצפון קרוליינה וברוב ארה"ב נגינה בבתי הספר מושפעת מהתרבות המקומית, המדגישה את ההשתתפות בתזמורות, במקהלות ובהרכבים (Give a Note Foundation, 2017). תזמורות בית הספר קיימות ב-90% מחטיבות הביניים ובכמחצית מבתי הספר היסודיים. לימודי הכלי מתבצעים לרוב בהרכבים ולא בשיעורים פרטיים.

הרכבים תזמורתיים: Orchestra - מתייחס בדרך כלל לתזמורת כלי קשת. Band - מתייחס לתזמורת כלי נשיפה שבה מחלקת כלי הקשה מובנית. על פי רוב כל השכבה לומדת יחד. התזמורות מחויבות להופיע מעל במה בפסטיבל solo and ensemble, המתקיים ברמת המחוז, ברמת המדינה וברמה הפדרלית.

התלמידים אחראים לקנות או לשכור את הכלים, והתזמורות משתתפות בתחרויות ובמופעים ברחבי המדינה. ממידע שנמסר ממורה המלמדת בבית ספר יסודי **בצפון קרוליינה**, השונות בין בתי הספר גדולה, ומושפעת מהיכולות האישיות של המורה, מהנהלת בית הספר, ומתקציב בית הספר, שמחוז בית הספר (School District) והנפה (County) מקצים ללימודי המוזיקה.²

1.3.5 הכשרת המורים למוזיקה

תוכניות הלימודים **בפינלנד, באנגליה ובגרמניה** דומות זו לזו (ולתוכניות בישראל), והן כוללות את הנושאים הבאים:

1. אומנות הביצוע: כלי ראשי וכלי משני, נגינה בהרכבים ובתזמורות, תנועה ומוזיקה
2. מיומנויות מוזיקליות: עיבוד, ניצוח מקהלות וניצוח על תזמורות
3. תאוריה מוזיקלית: פיתוח שמיעה, הרמוניה, צורה מוזיקלית ותולדות המוזיקה
4. חינוך מוזיקלי: פסיכולוגיה של המוזיקה, סוציולוגיה של המוזיקה
5. טכניקות בהוראה:

- א. דרכי הוראה לקבוצות: כלי נשיפה, מיתר, מקלדת וכלי הקשה
- ב. הוראת שיעורים פרטניים
- ג. עבודה מעשית בבתי הספר
- ד. אתנומוזיקולוגיה

התוכנית **האמריקאית** מכשירה מורים להוראת כלי נגינה באופן קבוצתי רחב היקף, באמצעות תוכנית לימודים מקיפה הכוללת: Tech, Methods, Strategies, Conducting. כמו כן כל סטודנט לומד קורסים בחינוך כללי המועברים בדרך כלל מטעם בית הספר לחינוך.

במדינות הנסקרות תוכניות הכשרת המורים נקבעות על ידי האוניברסיטאות, המכללות או על ידי מועצה להשכלה גבוהה במדינה. הכשרות המורים דומות זו לזו באורכן ובתוכנן. כלל התוכניות כוללות תעודת הוראה ותקופת התמחות.

1.4. ניתוח השוואתי של תוכניות לימודים במוזיקה

1.4.1 כללי

בדוח זה נסקרות ארבע תוכניות לימודים במוזיקה. על אף הדמיון הרב בין המדינות, ניתן לזהות מטרות שונות בהוראת המוזיקה. **אנגליה** מדגישה מוזיקה בהקשר של שוויון הזדמנויות. **גרמניה** שמה את המוזיקה עצמה במרכז. **צפון קרוליינה ופינלנד** מדגישות את המוזיקה כאמצעי להעשרת התלמיד וליצירת חוויה לימודית. מטרות אלו מקבלות כל אחת ביטוי ייחודי בתוכנית הלימודים, וככל הנראה גם משפיעות על הוראת המוזיקה בפועל.

בכל המדינות שנסקרו יש למוסדות החינוך אוטונומיה להחליט אם לקיים לימודי נגינה ולקבוע את היקף שעות לימוד המוזיקה, את הנושאים ואת תוכן השיעורים. כלומר אף שקיימות תוכניות לימודים ברמה הארצית, השפעתן על הוראת התחום בפועל היא מוגבלת.

1.4.2 אוטונומיה מול ריכוזיות

היתרונות של מתן אוטונומיה בקביעת תוכנית מוזיקלית:

- המורים למוזיקה יכולים לבחור תכנים הרלוונטיים לאוכלוסייה ספציפית או להתאימה לעונות השנה ולאירועים מיוחדים.
- מורים שרמתם גבוהה יכולים לפרוח כשמאפשרים להם אוטונומיה בקביעת נושאי הלימוד בפועל.

החסרונות של מתן אוטונומיה בקביעת תוכנית מוזיקלית:

- מורים שאין להם הכשרה ייעודית כמורי מוזיקה - המצב בגרמניה, אנגליה ופינלנד - עלולים שלא לדעת כיצד לתרגם את יעדי תוכנית הלימודים הכלליים לתוכנית לימודים ספציפית.

חיסרון של ריכוזיות:

- מורים בעלי יכולות מוזיקליות מסוימות יוגבלו או לא יוכלו לבטאן בעת לימוד הכיתה (אם התוכנית תעסוק בתכנים אחרים).

1.4.3 אופיים של לימוד המוזיקה תלוי במורה ובתחום התמחותו

הפערים בין בתי הספר בתוך כל מדינה שנחקרה נובעים מהתקציב המוקצה ללימוד מוזיקה ומן ההבדלים בין המורים למוזיקה. כיוון שמוזיקה היא תחום המתבסס על מקצועו האישי של המורה (למשל על איזה כלי הוא מנגן ובאיזו רמה), תוכניות הלימודים לא יכולות לכפות על מורה מסוים ללמד כל דבר. קביעת מטרות והישגים הנדרשים מן התלמידים לא נותנת מענה על דבר זה.

1.4.4 שיטות לימוד

אף אחת מהתוכניות לא מתייחסת לשיטות הוראת מוזיקה מוכרות כגון קודאי, דלקרוז, אורף, סוזוקי וגורדון. המורים בוחרים את שיטות הלימוד, ובונים את מערכי השיעורים לבד. דבר זה מאפשר למורה אוטונומיה. החיסרון המרכזי הוא היעדר מנגנון לקביעת מדדים רחבים להשוואה, ולמימוש הידע והפוטנציאל הגלום בשיטות אלו. כמו כן, במדינות שנבדקו ובשונה **מישראל** אין התייחסות לגורמים בסיסיים במוזיקה - כיווניות, קדנצה ומשפטים מוזיקליים. כלומר, סקירה של התוכניות הלאומיות לא חושפת את שיטות הלימוד בנוגע לאלמנטים הבסיסיים של המוזיקה, ורק מחקר של תוכני שיעורים יוכל להסביר זאת.

1.4.5 פרויקטים מוזיקליים וחשיפה למוזיקה

נראה שמבחינת החשיפה למוזיקה, **פינלנד** היא המדינה שמנגישה את המוזיקה באופן הטוב ביותר. היא מציעה מספר רב של מסגרות לכלל התלמידים בעלות נמוכה או ללא עלות. הממשלה הפינלנדית משקיעה סכום השווה ל-300 מיליון € בשנה במערכת בתי הספר למוזיקה. **אנגליה**, שאוכלוסייתה גדולה פי עשרה מזו של פינלנד, משקיעה מדי שנה סכום השווה ל-350 מיליון ש"ח במרכזי המוזיקה. מנתון זה ניתן ללמוד שהשיטה **הפינלנדית** להוראת כלי נגינה איכותית מאין כמוה וכי ההשקעה לכל תלמיד גבוהה מאוד (Lucius, 2017).

האגף לתכנון ולפיתוח תוכניות לימודים (2011). מוזיקה. [תכנית לימודים לבית הספר היסודי כיתות א-ו בחינוך הממלכתי והממלכתי-דתי](#). ירושלים: משרד החינוך, המזכירות הפדגוגית.

[תוכנית הלימודים במוזיקה בישראל]

Associated Board of the Royal Schools of Music (ABRSM) (2014). *Making music: Teaching, learning and playing in the UK*. London, England: ABRSM.

[מחקר רחב היקף על מגמות הוראת מוזיקה ונגינה באנגליה]

The Association Européenne des Conservatoires, Académies de Musique et Musikhochschulen (AEC). (2018, November). [United Kingdom national overview](#).

[תיאור של ההוראה הגבוהה במוזיקה באנגליה]

England Department for Education (2011). [The Importance of Music: A National Plan for Music Education](#). London, Department for Education, and Department for Culture, Media, and Sport.

[תוכנית הרפורמה בהוראת מוזיקה באנגליה]

The European Network for Communication and Knowledge Management of Music Education (meNet) (n.d.). [Music education in the United Kingdom](#).

[תיאור של תוכנית הלימודים במוזיקה באנגליה]

Fautley, M. & Whittaker, A. (2017). [Key data on music education hubs 2016](#). Birmingham, England: Birmingham City University.

[דוח על פעילותם של מרכזי המוזיקה באנגליה, במלאת חמש שנים להקמתם]

Give a Note Foundation (2017). [The status of music education in United States public schools – 2017](#). Reston, VA: Give a Note Foundation.

[דוח על מצב הוראת המוזיקה בארה"ב]

Juntunen, M. (2015). National assessment meets teacher autonomy: National assessment of learning outcomes in music in Finnish basic education. *Music Education Research*, 19(1), 1-16.

[מחקר הבוחן את האוטונומיה הניתנת למורים למוזיקה בפינלנד ואת המתאם שלה עם הישגי תלמידי בתחום]

Lucius, R. (2017, April 22). [Finnish music education: It's complicated](#) [Blog post].

[תיאור תוכנית הלימודים במוזיקה בפינלנד מנקודת מבטה של מורה למוזיקה מארצות הברית]

Ofsted (2012). [Music in schools: Wider still, and wider - Quality and inequality in music education 2008-11](#). Manchester, England: Ofsted.

[דוח על מצב הוראת המוזיקה באנגליה, לפני הרפורמה של שנת 2012. דוח זה היה בין המניעים לרפורמה המדוברת]

2. תוכנית הלימודים במוזיקה במדינות שונות

2.1. גרמניה

2.1.1. רקע

גרמניה היא פדרציה המורכבת מ-16 מדינות, שלכל אחת סמכויות אוטונומיות בתחומים שונים, ובכללם חינוך. לימודי מוזיקה נתפסים בגרמניה כמרכיב חיוני ובעל ערך בפיתוח חשיבה יצירתית אצל ילדים. כמו כן חשיפה למגוון סגנונות מוזיקה שונים מעשירה את עולם הילד. היא חושפת אותו לאסתטיקות שונות ולמגוון צורות מחשבה ([Germany, meNet](#)).

כדי לחקור את תוכניות הלימודים במוזיקה **בגרמניה**, נבחרו שלוש מדינות אשר פרסמו תוכנית לימודי מוזיקה לבית הספר היסודי: **נורדרין-וסטפליה** (אוכלוסייה של 18 מיליון תושבים, ממוקמת במערב גרמניה), **בדן-וירטמברג** (10 מיליון תושבים, ממוקמת בדרום גרמניה) וחבל הסאר (מיליון תושבים, ממוקם במערב גרמניה). תוכניות הלימודים שנבחנו הן לבתי ספר יסודיים בלבד.

2.1.2. פירוט תוכנית הלימודים

בגרמניה לימודי המוזיקה הם חובה מכיתה א' ועד ז', וכוללים לרוב שיעור מוזיקה שבועי. בחטיבה ובתיכון קיים שיעור בחירה בין מוזיקה, אומנות ותיאטרון, והיקף הלימודים הוא בין שעתיים לחמש שעות שבועיות. לכל מדינה בפדרציה הגרמנית יש אוטונומיה לבנות את תוכניות הלימודים במוזיקה. המדינות בתורן מאפשרות למחוזות שונים אוטונומיה בנושא. לפיכך קיימות מעל לחמישים תוכניות שונות ללימוד מוזיקה ברחבי **גרמניה** (Nimczik, 2011).

להלן מטרות הלימוד העיקריות של שלוש המדינות **בגרמניה** שנבדקו, על פי תוכניות הלימודים שפרסמה כל אחת מהן:

כיתות/מדינות	Saar	Baden Württemberg	Nordrhein-Westfalen
א'-ב'	ידע והבנה מוזיקליים - היכרות עם סגנונות מוזיקה שונים - מודעות לרגשות העולים בזמן האזנה למוזיקה - זיהוי כלי הנגינה השונים (לפי שמיעה): על ידי הבאת נגנים מקצועיים, הורים או קונצרט לכיתה - זיהוי משפחת כלי נגינה ואופן הפקת הצליל (פריטה, נשיפה וכו') - זיהוי מבנים מוזיקליים: קאנון, רונדו ונושא אַריאציות - זיהוי ויישום של מאפיינים מוזיקליים בסיסיים כגון: חזק-חלש, מהר-לאט, ארוך-קצר, גבוה-נמוך; פיציקטו, סולו, טוטי, טרמולו, פיאנו, פורטה, קרשנדו, לגטו וסטקטו - קריאת תווים: רבע, שמיניות, שלם וחצי, מפתחות ומשקל מרובה ומשולש; הקשת מקצבים, רקיעה ושירה - היכרות עם חיי מלחינים: באך, הנדל, היידן ומוצארט - היכרות עם יצירות מוזיקליות חשובות	- יכולת שירה מדויקת ושימוש בקול כאמצעי ביטוי - חווייה באמצעות נגינה - מחקר כלים - זיהוי תבניות מוזיקליות - קריאת תווים בסיסית - הבנת תפקידי המוזיקה	- שירה בעל פה מתוך רפרטואר רחב של שירים - שירה עם ליווי, שירת קנון ואוסטינטו (סוג ליווי החוזר על עצמו) - פיתוח מנעד הקול - אלתור וחיבור של מנגינות באמצעות שירה - בניית כלי הקשה ונגינה עליהם - נגינה והקשה של תפקיד ליווי; לימוד אוסטינטו בנגינה - זיהוי מבנים מוזיקליים פשוטים: רונדו, נושא אַריאציות - זיהוי כלי נגינה לפי משפחות ולפי אופן הפקת הצליל - זיהוי מטרת המוזיקה - תפילה, מוזיקה כלית וריקוד - הכרת אלמנטים מוזיקליים: טמפו, עוצמה, גוון וגובה צליל - קריאת תווים: רבע, חצי, שלם, סולם עולה ויורד, עוצמת הצליל וסימני טמפו - אלתור מוזיקה בהתאם לתנועה ואלתור או המצאה של תנועה בהתאם למוזיקה מושמעת - ניתוח מוזיקה באמצעות שיחה על מאפייניה
ג'-ד'	ביצוע מוזיקלי - שירה: לימוד לפחות עשרה שירים בעל פה (בחירת השירים: לפי עונה, חגים, שירי ילדים ועוד) - תרגילי דקלום - כלי נגינה פשוטים: מחקר מוזיקלי באמצעות אביזרים מחיי היום יום, בניית כלי הקשה פשוטים, נגינה על כלי נגינה של שיטת אורף - ליווי מוזיקה בכלי הקשה - נגינה במשקל זוגי ומשולש תנועה - הקשה על הגוף, ריקוד ותנועה לפי האלמנטים המוזיקליים השונים	- שירה מתקדמת - הבנת ההקשר המוזיקלי - הבנת תורת המוזיקה בזמן הנגינה - מחקר על מבנה כלי נגינה - ביצוע אלמנטים מוזיקליים בסיסיים - קריאת תווים - שימוש במוזיקה כדי לבטא רעיונות	
ה'-ו'	- שירה: לימוד לפחות עשרה שירים בעל פה (בחירת השירים: לפי עונה, חגים, שירי ילדים ועוד) - תרגילי דקלום - כלי נגינה פשוטים: מחקר מוזיקלי באמצעות אביזרים מחיי היום יום, בניית כלי הקשה פשוטים, נגינה על כלי נגינה של שיטת אורף - ליווי מוזיקה בכלי הקשה - נגינה במשקל זוגי ומשולש תנועה - הקשה על הגוף, ריקוד ותנועה לפי האלמנטים המוזיקליים השונים		

חבל הסאר הוא המדינה היחידה מבין המדינות הנחקרות הכוללת רשימת האזנה מפורטת. להלן דוגמאות ליצירות מתוך רשימת האזנה לבתי ספר יסודיים בחבל הסאר:

מלחין	יצירה	כיתה
Haydn, J.	Kaiser quartet	ג'-ד'
Mozart, W. A.	חליל הקסם	ג'-ד'
Mussorgsky	תמונות בתערוכה	ג'-ד'
Prokofiev	פטר והזאב	א'-ב'
Sain-Saëns	קרנבל החיות	א'-ד'
Smetana	מולדת	ג'-ד'
Strawinsky	ציפור האש	ג'-ד'
Vivaldi, A.	ארבעת העונות	א'-ד'
Queen	We will rock you	א'-ו'
Villa Lobos, H.	The little train of the Caipira	א'-ו'
The Beatles	Yellow Submarine	א'-ו'

2.1.3. הישגים נדרשים מהתלמידים

Nordrhein-Westfalen	Baden-Württemberg	Saar
התלמידים ישתמשו במיומנויות מוזיקליות שרכשו ובמונחים שלמדו כדי להבין את הנושאים המוזיקליים הנלמדים.	לא מוגדרים הישגים ספציפיים, אלא נסקרות מטרות כלליות. באמצעות לימוד המוזיקה התלמידים: • יחוו חוויה מעשירה • יבינו את העולם ויחקרו אותו • יבטאו עצמם • יפעלו בצורות שונות • ילמדו על עצמם התלמידים ירחיבו את הבנתם המוזיקלית וילמדו להאזין למוזיקה.	האזנה: • לפי רשימת האזנה: מוזיקה קלאסית, פופולרית וחץ אירופאית ביצוע מוזיקלי: • שירה: לימוד לפחות עשרה שירים בעל פה; בחירת השירים לפי עונה, חגים, שירי ילדים ועוד • תרגילי דקלום • כלי נגינה פשוטים: מחקר מוזיקלי באמצעות אביזרים מחיי היום יום, בניית כלי הקשה פשוטים, נגינה על כלי אורף • ליווי מוזיקה בכלי הקשה • נגינה במשקל זוגי ומשולש תנועה: • הקשה על הגוף, ריקוד ותנועה לפי האלמנטים המוזיקליים השונים

ההישגים הנדרשים במדינות שנחקרו בגרמניה מדגישים את החוויה שעובר התלמיד ואת למידתו, ולא אלמנטים מוזיקליים שהוא מסוגל לבצע.

Baden-Württemberg, Ministerium für Kultus, Jugend und Sport (2016). [*Bildungsplan, der Grundschule, Musik*](#). Baden-Württemberg, Germany: Baden-Württemberg, Ministerium für Kultus, Jugend und Sport.

[תוכנית הלימודים במוזיקה לבית הספר היסודי במדינת באדן-וורטמברג]

The European Network for Communication and Knowledge Management of Music Education (meNet) (n.d.). [*Music education in Germany*](#).

[ריכוז הנתונים על החינוך המוזיקלי בגרמניה בתוכנית meNet]

Krupp-Schleußner, V. & Lehmann-Wermser, A. (2018). An instrument for every child: a study on long-term effects of extended music education in German primary schools. *Music Education Research*, 20(1), 44-58.

[מחקר על אודות תוכנית להוראת נגינה לתלמידים בגרמניה בשם "כלי נגינה לכל ילד"]

Ministerium für Bildung (2011). [*Kernlehrplan, Musik, Grundschule, Klassenstufen 1-4*](#). Saarland, Germany: Ministerium für Bildung.

[תוכנית הלימודים במוזיקה לכיתות א'-ד' במדינת חבל הסאר]

Ministerium für Schule und Weiterbildung des Landes Nordrhein-Westfalen (2008). [*Lehrplan Musik für die Grundschulen des Landes Nordrhein-Westfalen*](#). Nordrhein-Westfalen, Germany: Ministerium für Schule und Weiterbildung des Landes Nordrhein-Westfalen.

[תוכנית הלימודים במוזיקה לבתי הספר היסודיים במדינת נורדרין-וסטפליה]

Nimczik, O. (2011). [*Music in Germany's state education system – General aspects and framework conditions in educational policy*](#). In S. Schulmeister & M. Wallscheid (Eds.), *Musical life in Germany* (J. B. Robinson, Trans.) (pp. 32-46). Bonn, Germany: German Music Council.

[תיאור מפורט של הוראת המוזיקה בחינוך הציבורי בגרמניה]

Rodríguez-Quiles y García, J.A. & Dogani, K. (2011). [*Music in schools across Europe: analysis, interpretation and guidelines for music education in the framework of the European Union*](#). In Liimets, A. & Mäesalu, M. (Eds.), *Baltische studien zur erziehung und sozialwissenschaft: Vol. 21. Music inside and outside the school* (pp. 95-122). Frankfurt am Main, Germany: Peter Lang.

[מחקר השוואתי על הוראת מוזיקה בעשרים מדינות אירופאיות, נשען על תוכנית meNet, ראו להלן]

2.2. אנגליה

2.2.1. רקע

הלימודים במוסדות החינוך באנגליה הם לימודי חובה מגיל 3 ועד גיל 18. אנגליה תופסת את עצמה כמובילה בתחום החינוך המוזיקלי ([England Department, 2011](#)). על פי תוכנית הלימודים הלאומית למוזיקה, "מוזיקה היא כלי עוצמתי וייחודי לתקשורת בין אישית, המשפיע על תחושת התלמיד, על מחשבתו ועל התנהגותו... הוראת מוזיקה מחזקת את המשמעת העצמית ומגדילה את היצירתיות, את הרגישות לאסתטיקה ואת תחושת המסוגלות" ([meNet, the United Kingdom](#)).

בשנת 2012 נכנסה לתוקף רפורמה בתוכנית החינוך המוזיקלי. במסגרתה הוקמו מרכזי מוזיקה בכל עיר, אשר אמונים על שיתוף הפעולה בין בתי הספר וכלל ארגוני המוזיקה בעיר, במטרה להבטיח שכל ילד בגיל 5-18 יקבל את ההזדמנות לנגן על כלי נגינה בשיעורים קבוצתיים. באופן אידיאלי תלמידים ישתתפו בשיעורים אלו אחת לשבוע במשך שנה לפחות. כל תלמיד ילמד לנגן בכלי נגינה אחד סמסטר שלם. מטרת השיעורים הן:

- להקנות הזדמנויות לילדים לנגן בהרכבים ולהופיע מגיל מוקדם.
- להבטיח שכל ילד הנדרש לכך יקבל מימון לנגינה ויזכה לתוכנית פיתוח בעבורו.
- לפתח תוכניות שיבטיחו שכל ילד יקבל הזדמנות לשיר באופן קבוע.
- להבטיח את קיומן של מקהלות ואנסמבלים ([England Department for Education, 2011](#)).

2.2.2. מבנה תוכנית הלימודים ועקרונות מנחים

תוכנית הלימודים באנגליה כוללת שיעורי חובה במוזיקה מגיל חמש ועד 14. לאחר גיל 14 התלמידים בוחרים אם ללמוד לקראת תעודת בגרות או להמשיך בקורסים המיועדים לקבלה ללימודים באוניברסיטה. תוכנית הלימודים במוזיקה קובעת כי "על כל בית ספר לבחור כיצד ללמד מוזיקה ובה בעת לעמוד ביעדי הלימוד הנקבעים בתוכנית הלימודים הכללית"

([England Department for Education, 2011](#) ; [England Department for Education, 2013](#)).

להלן פירוט היעדים לפי גיל:

גיל	7-5	11-7	14-11
תוכנית הלימודים הכללית	• שירה • נגינה על כלי הקשה • האזנה ליצירות מופת ממגוון סגנונות • מחקר מאפייני הצליל והפקתו	• נגינת סולו ונגינה בהרכב • הלחנה ואלתור • קריאת תווים • האזנה • היסטוריה של המוזיקה	• המשך היעדים של גיל 7-11 • סולמות
תוספות לתוכנית הלימודים במוזיקה	• נגינה על כלים מלודיים	X	• הבנה של התרבות המוזיקלית
באחריות מרכזי המוזיקה (בשעות בית הספר ואחריו)	• לימוד כלי נגינה בקבוצות • תמיכה בכל בתי הספר בבניית תוכנית הלימודים • מפגש עם מוזיקאי מקצועי • הופעה (אחת לסמסטר)	• הרכבי כלי נשיפה או כלי מיתר • יחד עם בתי הספר, איתור תלמידים מוכשרים וסיוע בפיתוח כישוריהם	• שיעורים פרטיים וקבוצתיים • אפשרויות לנגינה מול קהל

ברוב בתי הספר היסודיים מורים כלליים מלמדים את שיעורי המוזיקה, והם אינם עוברים הכשרה מתאימה לכך. דווח על חוסר ביטחון ומקצועיות בשל כך (2011 [England Department for Education](#), ייעודיים למוזיקה, וקיים מחסור במורים אלו. תכלית תוכנית הלימודים היא לתמוך במצוינות במוזיקה, בהבנה שרוב התלמידים יקבלו חינוך מוזיקלי בסיסי ורק חלק קטן מהם ימשיכו להתמקצע בתחום ([meNet, the United Kingdom](#)).

2.1.3. הישגים נדרשים מהתלמידים

התוכנית מגדירה רק את אחריותם של בתי הספר ומרכזי המוזיקה. לא מוגדרים הישגים הנדרשים מהתלמיד.

Arts council England – In Harmony

[אתר התוכנית In Harmony להוראת נגינה לקהילות מוחלשות באנגליה]

Associated Board of the Royal Schools of Music (ABRSM) (2014). *Making music: Teaching, learning and playing in the UK*. London, England: ABRSM.

[דוח מקיף על הוראת נגינה ותזמורות נוער באנגליה]

England Department for Education (2011). *The importance of music: A national plan for music education*. London: SEngland Department for Education.

[תוכנית הלימודים המעודכנת להוראת מוזיקה באנגליה]

England Department for Education (2012). *Cultural education in England – The government response to Darren Henley's review of cultural education*. London: England Department for Education.

[תגובת הממשלה באנגליה לדוח הנלי (ראו להלן) שבחן את הוראת המוזיקה במדינה]

England Department for Education (2013, September). *The national curriculum in England: Key stages 1 and 2 framework document*. London: England Department for Education.

England Department for Education (2014, December). *The national curriculum in England: Key stages 3 and 4 framework document*. London: England Department for Education.

[תיאור כללי של תוכניות הלימודים באנגליה, כולל לימודי מוזיקה]

The European Network for Communication and Knowledge Management of Music Education (meNet) (n.d.) *Music education in the United Kingdom*.

[תיאור של תוכנית הלימודים במוזיקה באנגליה]

Fautley, M. & Whittaker, A. (2017.) *Key data on music education hubs 2016*. Birmingham, England: Birmingham City University.

[דוח הסוקר את פעילותם של מרכזי המוזיקה באנגליה, חמש שנים לאחר הקמתם]

Henley, D. (2011). *Music Education in England: a review by Darren Henley for the Department for Education and the Department for Culture, Media and Sport*. London, England: England Department for Education.

[דוח הנלי על מצב הוראת המוזיקה באנגליה, ששימש מניע מרכזי לרפורמה בתחום הדעת]

House of Lords (2018, October 11). *Music Education in schools debate on 18 October 2018*. London, England: House of Lords.

[דיון בפרלמנט הבריטי משנת 2018, שבו ביקרו את הממשלה על כך שהוראת תחום המוזיקה עדיין אינה הולמת ועל כך שהמימון פוחת עם הזמן]

Ofsted (2012). *Music in schools: Wider still, and wider – Quality and inequality in music education 2008-11*. Manchester, England: Ofsted.

[דוח על מצב הוראת המוזיקה באנגליה. דוח זה היה אחד הגורמים שהניעו לרפורמה בתוכנית הלימודים]

2.3. ארה"ב - צפון קרוליינה

2.3.1. רקע - ארה"ב

כשלושה רבעים מתלמידי **ארה"ב** לומדים שיעור מוזיקה אחד או שניים בשבוע (Figueiredo et al., 2015). תוכניות הלימודים מעוגנות בתקן Core Standards, אשר אומץ ב-80 אחוזים מהמדינות בארצות הברית. בכחצית מהמדינות קיימת תוכנית לימודים באומנויות ובכשליש מהן נקבעה תוכנית לימודים מפורטת במוזיקה. תוכנית הלימודים אינה דורשת היקף שעות מסוים, אלא מפרטת דרישות מחמירות מאוד לגבי היקף החומר הנלמד. בחטיבות הביניים בית הספר בוחר את מספר השעות שבהן נלמד התחום.

גם במדינות שבהן תוכנית הליבה במוזיקה אינה בגדר חובה, מתקיימים שיעורי מוזיקה ברוב בתי הספר היסודיים. כמו כן מתקיימים ברוב בתי הספר שיעורי נגינה על כלי, מקהלות ותזמורות. השיטות הנפוצות להוראת מוזיקה בארה"ב הן קודאי, אורף ודלקרוז (Art Education Partnership, 2014). המתודות להוראת הכלי במסגרת התזמורת ובמסגרות אחרות הן Essential elements, strictly strings, A tune a day ואחרות.

סעיף זה יבחן מקרוב את תוכנית הלימודים במוזיקה של **צפון קרוליינה** שאימצה את התקן הארצי (Core Standards) בשנת 2010.

2.3.1. רקע - צפון קרוליינה

צפון קרוליינה היא מדינה בת עשרה מיליון תושבים במזרח ארה"ב. חינוך ציבורי במדינה קיים לגילים 5-18, ומופעל בכ-250 מחוזות בית ספריים (School Districts). בעקבות אימוץ התקן לתוכנית הלימודים פרסמה צפון קרוליינה תוכנית לימודים במוזיקה (NCDPI). תוכנית זו מחייבת את כלל בתי הספר הציבוריים במדינה.

2.3.2. מבנה תוכנית הלימודים ועקרונות מנחים

על פי תוכנית הלימודים: "לימוד אומנויות מסייע לתקשורת, לפיתוח רעיונות, לשכנוע ולהנאה. סוגים שונים של אומנויות מפעילים חושים שונים ומעשירים את התלמידים ואת הסביבה. מחקרים רבים מעידים על קשר חיובי בין לימוד אומנויות להישגים בלימודים, ביטחון עצמי, משמעת עצמית, שיתוף פעולה ומוטיבציה" (NCDPI). מטרת התוכנית מפורטת ביותר ביחס למדינות האחרות שנבחנו בדוח זה. קיים פירוט לכל שכבת גיל מגן חובה ועד סיום התיכון. המטרות כוללות את השאיפה המוזיקלית ואת ההישגים הנדרשים מהתלמיד.

תמצות של תוכנית הלימודים מופיע בטבלה שלהלן (בעמוד הבא):

כיתה	מטרות
א'-ב'	• לימוד אלמנטים מוזיקליים בסיסיים: שירה, נגינה, גובה צליל, מקצבים, תבניות קצב, שינוי טמפו, זיהוי תווים מוזיקליים, יצירת מוזיקה, אלתור וזיהוי גוון צליל שונה לכלים שונים • הבנת הקשר של המוזיקה לאירועים חברתיים שונים וכן הקשר בין מוזיקה שונה למקומות שונים • מיומנויות מוזיקליות בסיסיות: שירה בגובה צליל מדויק, זיהוי תבניות קצב, תווים, טמפו, דינמיקה וארטיקולציה • זיהוי כלי נגינה
ג'	• זיהוי ושירה של סולם מז'ורי • נגינה על כלים בעלי גובה צליל (כלי הקשה מלודיים) • זיהוי ויכולת חיקוי של משקל זוגי ומשולש • אלתור ליצירת תבניות קצב באמצעות כלים שונים • הבנה של הוראות מנצח באשר לטמפו, לדינמיקה ולקצב • זיהוי כלי תזמורת • זיהוי דוגמאות ומתן דוגמאות לשימוש במוזיקה כאמצעי לביטוי ואמנותי בקהילה • הבנת הקשר בין מוזיקה לתחומים שונים
ד'-ו'	• שירה ונגינה של סגנונות מוזיקה שונים. נגינה בחלוקה לשני תפקידים: אוסטינטו, קנון, מנגינה וליווי • נגינת מוזיקה פנטזית לפי תווים במפתח סול • זיהוי תבניות קצב במשקלים 2/4, 3/4 ו-4/4. קריאת תווים - גובה צליל, קצב, סימנים מיוחדים • הלחנה ואלתור • פיתוח קריטריונים לשיפוט הופעה מוזיקלית • פיתוח חיבה והעדפה לסגנונות מסוימים במוזיקה, וכן פיתוח היכולת לנמק את ההעדפה בשימוש במונחים מוזיקליים • יכולת למיין כלי נגינה למשפחות המערביות של כלי נגינה: הקשה, מיתר ונשיפה • הקניית ידע על ההיסטוריה המוזיקלית של צפון קרוליינה ומדינות אחרות • הבנת הקשר בין מוזיקה לתחומי חיים אחרים. הקניית ידע על חיי המוזיקאי
חטיבת ביניים	• נגינה ברמה גבוהה ועל פי אלמנטים מדויקים • שילוב טכניקות שונות שנלמדו (כגון אצבוע וישיבה נכונה) בעת נגינה על כלי או שירה • הוספת מבע רגשי לנגינה • קריאת תווים מתקדמת (3/8, 6/8, אלה ברוזה) • הכרת סימני הדינמיקה וההוראות השונות בתוויו • אלתור בשימוש בסולם פנטטוני, סולם בלוז וסולם מז'ור ומינור • כתיבת יצירות בסגנון מערבי ומודרני (של המאה ה-21) באמצעות כלים טכנולוגיים • יכולת לנתח מוזיקה • הבנת הקשר בין מוזיקה לשאר תחומי החיים • הבנת החוק המגן על זכויות מוזיקליות
חטיבה עליונה	• המטרות לתיכון מתחלקות לשלוש רמות: מתחילים, בינוניים ומתקדמים • התמקצעות בנגינה, קריאת תווים והופעה מול קהל • המשך עבודה על כלל המטרות שנלמדו בחטיבה • פיתוח הבנה מעמיקה של המוזיקה • אלתור • זיהוי יצירות מוזיקליות ויכולת לשייכן לסגנון ולתקופה • הכרת הסימנים של המנצח • שימוש במוזיקה ככלי למחקר של חברות שונות • יכולת לנגן מול קהל והתמודדות עם חרדת במה • קריאה ונגינה של משקלים מורכבים • יכולת עיבוד יצירות • יכולת העברת ביקורת על הופעה מוזיקלית

לכל שכבת לימוד **בצפון קרוליינה** יש שלושה תחומי הישגים הנדרשים מן התלמיד. הם נקראים "הישגים בסיסיים" (Essential Standards) ומותאמים לגיל הילדים: ML1- האזנה וזיהוי, ML2 - ניתוח והבנה, ML3 - יצירת מוזיקה וכתבת תווים (NCDPI).

2.3.4. הכשרת מורים למוזיקה

בארה"ב תואר B.Mus.Ed הוא התואר הנדרש להוראת נגינה. התואר מוכר בכל ארה"ב. כמו כן נדרש רישיון הוראה, ספציפי לכל מדינה. **בצפון קרוליינה** כל מורה נדרש לתעודת הוראה בתחום שהוא מלמד (NCDPI). כחלק מתעודת ההוראה, מורים למוזיקה במדינה נדרשים לתואר ראשון ולרישיון הוראה. רישיון זה מתאים ללימוד מוזיקה מגן חובה ועד סיום התיכון (Western Carolina University). תואר בהוראת מוזיקה כולל את הקורסים המקובלים וכן שיטות לימוד להוראת קבוצת כלי נגינה שונים (נשיפה, מיתר, מקהלה ותזמורת) (Figueiredo et al., 2015).

2.3.5. מעורבות הציבור בנושא חינוך מוזיקלי

ברוב ארה"ב התלמידים רוכשים את הכלים או שוכרים אותם ללא מימון של משרד החינוך האמריקאי. קיים מימון פדרלי לכל השעות הנדרשות להוראה. במקומות עשירים יותר, שיעורים פרטיים, הרכבים קאמריים וחזרות לתזמורת כרוכים בגיוס כספים שמבצע בית הספר בקהילה שלו, לפי יכולתה.

על פי מחקר שערך ארגון Give a Note Foundation, תקציב בתי הספר אינו מאפשר את קיומה של תוכנית הלימודים כפי שהיא, ללא גיוסי תרומות. יותר מארבעים אחוז מהמורים העידו שהם מסתמכים על תרומות כדי לקיים את תוכנית הלימודים. כמו כן יותר משלושה רבעים מהמורים העידו שאם יקבלו תקציב נוסף מהמדינה, יקנו באמצעותו כלי נגינה (Give a Note Foundation, 2017). סוגיה זו מעידה על הנכונות של הציבור לתרום כספים לבתי הספר, ובפרט לתחום הוראת הנגינה. עם זאת, הצורך להישען על תרומות מראה שחינוך מוזיקלי אינו מקבל מלכתחילה את התקציב הנדרש עבורו.

התמיכה האמריקאית במוזיקה מתבטאת היטב בסקר שנערך ב-2016, שהשיבו עליו 3,000 אמריקאים. על פי הסקר כ-90 אחוזים מהנשאלים מסכימים שאומנויות, לרבות מוזיקה, צריכות להיכלל בתוכנית הלימודים המחייבת. כמו כן כשני שלישי מההורים העידו שתרמו תרומה כספית לתוכנית האומנות בבית ספר במהלך השנה שבה התקיים הסקר או התנדבו בה.

Art Education Partnership (2014, March). [A Snapshot of State Policies for Arts Education](#). Denver, CO: Art Education Partnership.

[תיאור של מדיניות הוראת האומנויות, ובכלל זה הוראת מוזיקה, בארצות הברית]

Figueiredo, S., Soares, J. & Fink Schambeck, R. (Eds.) (2015). *Série pesquisa em música no Brasil: Vol. 5. The preparation of music teachers: A global perspective*. Porto Alegre, Brazil: ANPTOM.

[דוח המפרט את הכשרת המורים למוזיקה ב-15 מדינות]

Give a Note Foundation (2017). [The status of music education in United States public schools – 2017](#). Reston, VA: Give a Note Foundation.

[דוח על מצב הוראת המוזיקה בארצות הברית]

The North Carolina Department of Public Instruction (NCDPI) (n.d.). [K-12 standards, curriculum and instruction](#).

[תוכנית הלימודים במוזיקה בצפון קרוליינה]

The North Carolina Department of Public Instruction (NCDPI) (n.d.). [K-12 standards, curriculum and instruction: FAQ](#).

[הסברים נוספים של מחלקת החינוך של צפון קרוליינה על הוראת המוזיקה]

The North Carolina Department of Public Instruction (NCDPI). [North Carolina arts education essential standards: Dance, music, theatre arts, visual arts](#) [preamble].

[רציונל תוכנית הלימודים במוזיקה בצפון קרוליינה]

Western Carolina University. [Music Education](#).

[תוכנית ההכשרה למורים למוזיקה באוניברסיטת מערב קרוליינה]

2.4. פינלנד

2.4.1. רקע

בפינלנד חיים 5.5 מיליון איש ([meNet, Finland](#)). מערכת החינוך במדינה ידועה בשיטות הלימוד הייחודיות שלה, שמדינות רבות בעולם מנסות לחקות. התלמידים נרשמים לכיתה א' בגיל שבע. החל מגיל 16 אפשר לבחור בין לימודים מקצועיים-טכנולוגיים לבין לימוד עיוני ([Finland Ministry of Education](#)). בבתי הספר מתקיים יום לימודים קצר, ניתנים מעט שיעורי בית, מושם דגש על עצמאות גבוהה של התלמידים, מתקיים קשר ארוך טווח של המורים עם התלמידים וקיימת שוויוניות גבוהה (Hyvönen, Hirvonen, & Hyry, 2000). בהקשר להוראת מוזיקה, קיים **חוק פני מיוחד המסדיר את החינוך המוזיקלי** ואת התמיכה הממשלתית בו. זאת מתוך תפיסה שלימוד מוזיקה הוא זכות אזרחית בסיסית.

2.4.2. פירוט תוכנית הלימודים

לימודי המוזיקה בפינלנד הם חובה מכיתה א' עד ז'. לאחר מכן התלמידים יכולים לבחור אם להמשיך את לימודי המוזיקה באחד מהתיכונים למוזיקה או בתיכון רגיל, שבו נלמד קורס חובה אחד במוזיקה וקיימים גם קורסי בחירה במוזיקה ([meNet, Finland](#)). בדרך כלל מוזיקה נלמדת בשיעורים כיתתיים עד כיתה ו', והמורים בתחום הם מורים כלליים שאין להם הכשרה ייחודית ([Miettinen et al., 2018; Sepp et al., 2010](#)). מספר שיעורי המוזיקה המינימלי בשבוע הוא שעה לכל כיתה, אך בית הספר יכול להוסיף שעות לפי בחירתו ([Finnish National Agency for Education](#)). התוכנית מעניקה אוטונומיה למורה לבחור את תוכני הלימוד ואת אופן לימוד המוזיקה בכיתה ([Sepp et al., 2010](#)). ממחקר רוחבי שבוצע ביותר ממאה וחמישים בתי ספר ברחבי המדינה עולה שיש שוני רב בהוראת התחום בין בתי הספר ([Juntunen, 2015](#)).

פועל יוצא של עיקרון עצמאות המורים הוא שמטרות תוכנית הלימודים במוזיקה אינן מפורטות. התוכנית מזכירה רק את היעדים הכלליים בחלוקה לשלושה נושאים: נגינה, הופעה והאזנה ([Finnish National Agency for Education, 2018](#)).

פינלנד	מטרות
• נגינה: היכרות עם כלי נגינה, בחירת כלי, שירה, נגינה, יכולת אימון עצמאית, קריאת תווים, נגינת סולו, נגינה בהרכבים • הופעה: ביטוי עצמי, עמידה מול קהל, אלתור, הלחנה ועיבוד • האזנה: רגישות שמיעתית, זיהוי מבנה מוזיקלי בסיסי • לימוד מוזיקה בשילוב נושאים אחרים	בית ספר יסודי

מטרת תוכנית הלימודים היא לעורר עניין בהאזנה למוזיקה, לשפר מיומנויות האזנה ולעודד שימוש במוזיקה לשם תקשורת בין אישית. המורשת של פינלנד שזורה בתוכנית הלימודים המוזיקלית, והזהות התרבותית מובעת באמצעות שירים ואומנות פולקלוריים.

2.4.3. הישגים נדרשים מהתלמידים

בארבע הכיתות הראשונות בבית הספר מטרת שיעורי המוזיקה היא לפתח את יכולת הביטוי של התלמידים באמצעות מוזיקה, על ידי התנסויות מגוונות בשימוש בצליל ועם עולם המוזיקה. מכיתה ה' ועד י' לומדים התלמידים לנתח את החוויה המוזיקלית ואת היצירות המוזיקליות. לצורך כך התלמידים נדרשים ללמוד רעיונות מוזיקליים, תיווי, הקשבה ונגינה.

ההישגים הנדרשים בסוף כיתה י' הם השתתפות במקהלה, שירה בקצב נכון, יכולת נגינה על כלי, נגינה בהרכב, ידע על מוזיקה ויכולת ניתוח שלה בשימוש במונחים מוזיקליים, זיהוי והבחנה בין סגנונות מוזיקה שונים וידע על המוזיקה הפינית ועל חיי המוזיקה בפינלנד.

2.4.4. כיתות ובתי ספר מוזיקליים בפינלנד

2.4.4.1. כיתות מוזיקליות בבית הספר

בבתי הספר הציבוריים, בין כיתה א' ל-ד' (תלוי בבית הספר), התלמידים יכולים להתמין ל"כיתות מוזיקה". כל התלמידים שיתקבלו לכיתה יישארו יחד עד סיום כיתה ז', וילמדו ארבע שעות מוזיקה בשבוע – שתיים בזמן בית הספר ושתיים בשעות אחר הצהריים. הלימוד כולל נגינה בהרכב, ומעבירים אותו מורים מקצועיים למוזיקה. ההרכבים תלויים בבית הספר, וכוללים מקהלה, תזמורת, הרכב יוקללה, הרכב כלי הקשה ועוד. המטרה היא לאפשר לתלמידים לחוות נגינה בהרכבים שונים במהלך הלימודים שלהם. כיתות מוזיקליות מעשירות את בתי הספר בעשייה מוזיקלית ומאפשרות לתלמידים בעלי כישרון ללמוד מוזיקה באופן מקצועי ביותר ([Sepp et al.](#), 2010).

התלמידים המסיימים את חטיבת הביניים בכיתה מוזיקלית יכולים לבחור להתקבל לתיכון מוזיקלי או לתיכון רגיל. כיתות המוזיקה מאפשרות לילדים חוויה מוזיקלית אינטנסיבית וגיבוש. דווח על קשר מיוחד בין תלמידי הכיתה, המתבטא בתמיכה הדדית ([Finnish National Agency for Education](#), 2018). ערים רבות מתמודדות עם בעיות תקציב בקיום הכיתות המוזיקליות.³

2.4.4.2. בתי ספר מיוחדים למוזיקה - Musiikkiopisto

Musiikkiopisto היא רשת ייחודית של כ-40 בתי ספר למוזיקה המציעים תוכנית לכל הגילים, והיא כוללת לימוד מוזיקה בשיעורים פרטניים, כיתתיים, תזמורות, מקהלה והרכבים מוזיקליים. חלק מבתי ספר אלו הם תחרותיים, בעלי תדמית גבוהה ומוערכת, ונערכים מיונים למועמדים המבקשים להתקבל אליהם.⁴

שיעורי נגינה בבתי ספר אלו מתקיימים לאחר יום הלימודים, והם זוכים לסבסוד ממשלתי.⁵ מימון השיעורים בבתי ספר למוזיקה נחלק באופן הבא: 44% משרד החינוך והממשלה, 40% רשויות מקומיות ו-16% מימון פרטי (בדמות של שכר הלימוד שמשלמים התלמידים) ([AEC](#), 2016). מלבד שיעורי נגינה פרטניים, בתי הספר מלמדים פיתוח שמיעה, סולפג', שיעורי האזנה, היסטוריה מוזיקלית ותאוריה ([Hyvönen et al.](#), 2001). רוב בתי הספר מלמדים, בין היתר, בשיטת קודאי ([meNet, Finland](#)).

3 בעיר Jyväskylä היו שלושה בתי ספר שקיימו את התוכנית הזו, ונכון ל-2017 רק בית ספר אחד ממשיך לקיים אותה.

4 חשוב להדגיש שאין מערכת מקבילה של קונסרבטוריונים באנגליה וארה"ב, או כל מקום אחר בעולם.

5 שיעורים פרטיים בתשלום זמינים לכל תלמיד בפינלנד. שיעורים אלה אינם מסובסדים.

The European Network for Communication and Knowledge Management of Music Education (meNet) (n.d). [Music Education in Finland](#).

[סקירה כללית של הוראת המוזיקה בפינלנד]

Finnish National Agency for Education. [Distribution of lesson hours](#).

[סקירה כללית על הקצאת שעות הוראה במערכת החינוך בפינלנד]

Finnish National Agency for Education. (2018). [National Core Curriculum for the General and Advanced Syllabi for Basic Education in the Arts 2017](#). Helsinki, Finland: Finnish National Agency for Education.

[תוכניות הלימודים בפינלנד בנושאי אומנות, הכוללת את הוראת המוזיקה]

Finland Ministry of Education and Culture (n.d.). [Education in Finland](#).

[סקירה כללית של מערכת החינוך הפינית]

Hyvönen, L., Hirvonen, A. & Hyry E. (2000, September). [Three Stories about Finnish Music Education: What Is the Basis of Its Success?](#) Paper presented at the European Conference on Educational Research, Edinburgh, Scotland.

[מאמר על תוכנית הלימודים במוזיקה לפני עדכונה האחרון]

Juntunen, M. (2015). National assessment meets teacher autonomy: National assessment of learning outcomes in music in Finnish basic education. *Music Education Research*, 19(1), 1-16.

[מאמר הבוחן את היתרונות והחסרונות של העצמאות הניתנת למורים המלמדים מוזיקה בחטיבות ביניים בפינלנד]

Lucius, R. (2017, April 22). [Finnish music education: It's complicated](#) [Blog post].

[תיאור תוכנית הלימודים במוזיקה מנקודת מבטה של מורה למוזיקה מארצות הברית]

Miettinen, L., Gluschkof, C., Karlsen, S. & Westerlund, H. (2018). [Initiating mobilizing networks: Mapping intercultural competences in two music teacher programmes in Israel and Finland](#). *Research Studies in Music Education*, 40(1), 67-88.

[מאמר המשווה את הכשירות התרבותית של מורים למוזיקה בפינלנד ובישראל]

Ministry of Education (2016, September). [Teacher Education in Finland](#).

[סקירה כללית בנושא הכשרות מורים בפינלנד, כולל תוכניות הכשרה להוראת מוזיקה]

Sepp, A., Ruokonen, I. & Ruismäki, H. (2010). [Comparing some aspects of Estonian and Finnish music educational systems and curricula](#). In H. Ruismäki & I. Ruokonen (Eds.), *Rights of the Child to the Arts, Culture and Creativity: 2nd International Journal of Intercultural Arts Education, Conference: Post-Conference Book* (pp. 3-22). Helsinki, Finland: Yliopistopaino.

[השוואת תוכניות הלימודים במוזיקה במדינות השכנות פינלנד ואסטוניה]

Stahle, G. (2017, June 6). [Finland's Music Education System: How It Works](#).

[תיאור של הוראת המוזיקה בפינלנד]

3.1. סקירת מדינות נוספות שלא נכללו בדוח

בתהליך בחירת המדינות וכתובת המחקר התוודענו גם לאסטוניה ולקנדה, שתוכניות הלימודים שלהן במוזיקה טובות. הדוח לא עוסק בהן בפירוט, אולם כאן נציע הצעה לתוכניות אלו והצעות לקריאה נוספת.

אסטוניה

המורשת המוזיקלית העשירה באסטוניה היא חלק מרכזי בתרבות ובזהות האסטונית. כבר שנים רבות החינוך המוזיקלי היה חלק בלתי נפרד מתוכנית הלימודים, והוא זוכה לתמיכה ציבורית רחבה.

תוכנית הלימודים למוזיקה ייחודית מכמה בחינות:

- (1) התלמידים לומדים שירה ופיתוח קול כשיעור חובה מבית הספר היסודי.
- (2) במסגרת התוכנית נדרשים בתי הספר ללמד נגינה על מגוון כלים (בדומה לפינלנד, אך בשונה ממדינות רבות אחרות).
- (3) מוזיקאים מקצועיים הם המלמדים מוזיקה החל מבית הספר היסודי.
- (4) היקף תוכנית הלימודים מרשים גם הוא: התלמידים לומדים מוזיקה שעתיים בשבוע החל מגן החובה ועד כיתה ה'. לאחר מכן הם לומדים שיעור מוזיקה אחד בשבוע עד סיום הלימודים בכיתה י"ב ([Sepp et al., 2010; meNet](#)). [\(Estonia\)](#).

ממידע שקיבלנו מפרופ' טינה סלק ([Tiina Selke](#)), תוכנית הלימודים כוללת שירה אינדיווידואלית ושירה במקלה, הוראת מושגי יסוד במוזיקה, תנועה וריתמיקה, האזנה לפי רשימת האזנה מוגדרת, נגינה על כלים, אלתור ובניית כלים.

בשנת 2015 החלה באסטוניה תוכנית "כלי לכל ילד", אשר מגובה במימון ממשלתי ומספקת כלי נגינה בחינם למוסדות המלמדים אותם ([A Hundred Years of the Republic of Estonia](#)). בריאיון שנערך עימו טען מנהל התוכנית ש"כחברה, האסטונים תומכים בלימוד כלי נגינה כחלק מתוכנית הלימודים, ולכן הפרויקט מצליח להתקיים" ([An Instrument for Every Child](#), 2017). כלי הנגינה שעליהם לומדים לנגן בבתי הספר הם חלילית, גיטרה וקנל (כלי פריטה אסטוני עתיק בין כאלפיים שנה, הדומה לקאנון ולסיטאר).

קולומביה הבריטית, קנדה

קנדה היא פדרציה המורכבת מ-10 פרובינציות ו-3 טריטוריות. מערכת החינוך ותוכניות הלימודים הן באחריות כל אחת מהפרובינציות ([Council of Ministers of Education, Canada](#)). בקולומביה הבריטית - אחת מפרובינציות אלו - מטרות הלימוד מחולקות לארבעה תחומים:

- יצירה ומחקר
- מיומנויות ומאפיינים מוזיקליים
- תוכן וביצוע
- הופעה

רשימת המטרות לכל שכבת גיל תחת תחומים אלו מעניינת ושונה מהמטרות במדינות שנסקרו בדוח זה. עם זאת, היא אינה מחייבת בפועל ולא מיושמת במרבית בתי הספר ([Ministry of Education, Province of British Columbia](#), 2010).

Council of Ministers of Education, Canada

[תיאור של סמכויות הפרובינציות בנושא חינוך]

The European Network for Communication and Knowledge Management of Music Education (meNet) (n.d). [*Music Education in Estonia.*](#)

[סקירה כללית של תוכנית הלימודים במוזיקה באסטוניה]

A Hundred Years of the Republic of Estonia. (n.d.). [*An Instrument for Every Child.*](#)

[סקירה של תוכנית "כלי נגינה לכל ילד" באסטוניה]

Ministry of Education, Province of British Columbia (2010). *Music: Kindergarten to Grade 7*. British Columbia, Canada: Ministry of Education, Province of British Columbia.

[תוכנית הלימודים במוזיקה בקולומביה הבריטית]

Sepp, A., Ruokonen, I. & Ruismäki, H. (2010). [*Comparing some aspects of Estonian and Finnish music educational systems and curricula.*](#) In H. Ruismäki & I. Ruokonen (Eds.), *Rights of the Child to the Arts, Culture and Creativity: 2nd International Journal of Intercultural Arts Education, Conference: Post-Conference Book* (pp. 3-22). Helsinki, Finland: Yliopistopaino.

[השוואת תוכניות הלימודים במוזיקה במדינות השכנות פינלנד ואסטוניה]

Tarvis, B. (2017, February 21). [*An Instrument for Every Child – Estonia strikes the right chord with an ambitious music initiative.*](#)

[כתבה הסוקרת את מאפייני תוכנית "כלי לכל ילד" באסטוניה]

3.2. מעורבות הציבור בנושא חינוך מוזיקלי

דוח זה התמקד במערכות החינוך בהקשר להוראת מוזיקה. עם זאת, יש לזכור שמערכות חינוך פועלות באקלים חברתי מסוים ומושפעות ממנו. דוגמה לכך היא ההדד הציבורי של דוח הֶנְלִי באנגליה (ראו בסעיף העוסק באנגליה), שהוביל לשינוי תוכנית הלימודים במוזיקה. לפיכך סעיף זה נדרש בקצרה לנושא מעורבות הציבור בהוראת המוזיקה.

תמצות הגישה	אנגליה	גרמניה	צפון קרוליינה	פינלנד
מוזיקה במסגרת חינוך שוויוני	מוזיקה ונגינה כערך מרכזי בתרבות הגרמנית	מוזיקה כחוויה וכפיתוח אישי	מוזיקה כערך בפני עצמו לצד פיתוח אישי	
אופי המעורבות הציבורית	- האנגלים רואים עצמם כמובילים בתחום המוזיקה והחינוך המוזיקלי - ממשלת אנגליה עוסקת רבות בנושא החינוך המוזיקלי - הממשלה עורכת מבחנים לבתי הספר הבוחנים את איכות החינוך, וביצעה לאחרונה כמה רפורמות בתחום החינוך המוזיקלי	- תפיסה של מוזיקה כמרכיב במורשת הלאומית - החברה הגרמנית רואה חשיבות רבה בהוראת המוזיקה והאמנות	- הורים מעורבים בחינוך בדרכים של תרומות, התנדבות ובמעקב אחר פעילות ילדיהם - ארגונים ועמותות למוזיקה פועלים בתחום החינוך המוזיקלי - תוכניות הלימודים באומנות מתבססות על אירועי התרמה וגיוס כספים מהציבור	- תפיסה כי המוזיקה היא כלי חשוב בהתפתחות הילד - תרומות פרטיות של בעלי הון לחינוך מוזיקלי
ארגונים חברתיים בולטים	קיימים ארגונים שמממנים לימודי מוזיקה אחר שעות בית הספר	קונסרבטוריונים	- ארגוני מורים למוזיקה - ארגונים ללא מטרת רווח לקידום החינוך המוזיקלי - לכל בית ספר יש ארגון הורים ומורים המקדם את נושאי האומנות	ארגונים קהילתיים לקידום המוזיקה בכל מועצה מקומית
אופיים של פרויקטים מוזיקליים חברתיים	- סיוע לשכבות מוחלשות להיחשף למוזיקה - קידום תלמידים מצטיינים	- סיוע לשכבות מוחלשות להיחשף למוזיקה - שימור המורשת הגרמנית במוזיקה	- סיוע לשכבות מוחלשות להיחשף למוזיקה - הענקת חוויה מיוחדת לתלמיד	- פעילות מוזיקלית קהילתית - מקהלות שונות ומגוונות - חינוך מוזיקלי לגיל הרך (בחינם)

המעורבות הציבורית בחינוך המוזיקלי מעידה על שונות בתפיסה הבסיסית של מוזיקה בין המדינות הנחקרות. מדינות שתופסות עצמן כבעלות היסטוריה מוזיקלית מכובדת כמו גרמניה ואנגליה, נוטות לרתום את האוכלוסייה לחינוך המוזיקלי בדרכים שונות, ולכן הציבור מממן חינוך מוזיקלי, תומך בבתי הספר ונלחם למען החינוך המוזיקלי של ילדיו. בארה"ב מוזיקה נתפסת כנושא העשרה, אשר יכול להקנות חוויה ולספק הנאה לתלמיד. בריאיון עם מורה למוזיקה בצפון קרוליינה עלה כי ההורים לא מבקשים לקדם באופן ספציפי את לימודי המוזיקה, אלא פועלים בשל רצון שהילד יחווה מגוון הזדמנויות להנאה וביטוי אישי בבית הספר. בפינלנד המוזיקה משמשת אמצעי למפגש חברתי וקהילתי, ולכן הארגונים המקדמים מוזיקה בעלי אופי חברתי וקהילתי.

3.3. דוגמאות לפרויקטים בחינוך מוזיקלי בהשראת פרויקט "אל סיסטמה" (EL Sistema)

כפי שהוצג בדוח, במדינות רבות הוראת הנגינה אינה חלק אינטגרלי מהוראת המוזיקה, אולם נדרשים לה במערכות החינוך. אחד הפתרונות המוכרים בעולם הוא יצירה של קבוצות נגינה במתכונת תוכנית "אל סיסטמה". נספח זה מתאר בקצרה את התוכנית ומצביע על הקשר בינה לבין תוכניות להוראת נגינה שנסקרו בדוח זה.

"אל סיסטמה" ("השיטה") היא תוכנית לאומית לחינוך מוזיקלי חנם לילדים ונוער מרקע חברתי-כלכלי נמוך בוונצואלה. הרשת הוקמה לפני כ-45 שנה על ידי חוזה אנטוניו אבראו, כלכלן, פוליטיקאי, מנצח ופסנתרן, כאמצעי למשיכת שכבות נרחבות של נוער אל המוזיקה הקלאסית. מטרת התוכנית היא להקנות ערכים אשר עשויים לקדם את הנוער בתחום החברתי, ולשפר את איכות חייו. על ידי הספקת כלי נגינה ללא תשלום ופטור משכר לימוד באמצעות רשת של מרכזים ברחבי המדינה, ה"סיסטמה" שמרה על אלפי ילדים מפני סמים, אלכוהול, אלימות הקשורה בכנופיות רחוב והובילה ליצירתן של עשרות תזמורות מקצועיות. כיום חצי מיליון ילדים משתתפים בתוכנית, והיא משמשת מודל לחיקוי לכ-400 פרויקטים ללימוד מוזיקה ברחבי העולם שלומדים בהם 700 אלף תלמידים.

טבלת הפרויקטים בהשראת אל סיסטמה במדינות שהוצגו בדוח:

	אנגליה	גרמניה	צפון קרוליינה	פינלנד	
שם הפרויקט	In Harmony	Jetki	Kidznote	כיתות מוזיקליות	בתי ספר מוזיקליים
האם מתקיים במסגרת שעות בית הספר	✓	✓	✗	✓	✗
היקף התלמידים המשתתפים בפרויקט	3000-1500	814 בתי ספר (2016), 65,000 תלמידים	13 בתי ספר, 300 תלמידים (2016)	לא נמצא מידע. ככל הנראה נפוץ בבתי ספר יסודיים רבים ובחטיבות ביניים רבות	40 בתי ספר, אלפי תלמידים
ייחודיות	- שילוב בשעות הלימודים - הוראת מגוון סגנונות מוזיקליים - השפעה נמדדת שהוכחה מחקרית היא השקעת זמן רב יותר בלימוד מוזיקה בבית הספר	- שני שיעורי מוזיקה שבועיים בחינם - נגינה בהרכב	- התמקדות באוכלוסיות מוחלשות ועניות - תוכנית בחינם	כיתה ייחודית לתלמידים המעוניינים ללמוד לנגן	- רשת בתי ספר המעניקים שיעורי מוזיקה ונגינה מקבילים סבסוד ממשלתי - שיעורי תאוריה ותולדות המוזיקה

3.3.1 גרמניה: פרויקט מוזיקלי לדוגמה - JetKits "כלי לכל ילד"

התוכנית הושקה בשנת 2007 בחבל הרוהר ואומצה במחוזות נוספים בגרמניה. במסגרתה תלמידים זוכים לשני שיעורי מוזיקה שבועיים, הממומנים על ידי הרשויות המקומיות שנה שלמה. השיעורים כוללים מיומנויות מוזיקליות שונות ונגינה על כלי, שירה או ריקוד. בשנה השנייה התלמידים יכולים להמשיך ללימודים בתשלום מסובסד (ומוענקות הנחות על בסיס הכנסה). התוכנית מתקיימת לשנתיים בלבד, ולאחר מכן המשך לימוד הכלי כרוך בתשלום. הפרויקט הוקם בהשראת "אל סיסטמה" בוונצואלה, אבל מתקיים בשעות בית הספר, בשונה מהמודל המקורי.

הכלים המוצעים לנגינה הם: גיטרה, סאז טורקי, כינור וחצוצרה (JeKits). מושם דגש על השתתפות של כל הילדים, ללא התניה ביכולת כלכלית. הפרויקט מוטמע כחלק מתוכנית הלימודים בשעות בית הספר, והוא מנוהל בחלקו על ידי בית הספר. כל התלמידים המעוניינים להשתתף בפרויקט נדרשים ללמוד שיעורי נגינה בקבוצות קטנות ולנגן בהרכב תזמורתי (Ensemble Kunterbunt) אחת לשבוע.

מלבד לימוד נגינה על כלי, מטרת התוכנית לספק לתלמידים חוויה מוזיקלית מהנה ופיתוח זהות מוזיקלית אישית (Krupp-Schleußner & Lehmann-Wermser, 2018).

מדדי הצלחה

נכון לשנת 2016, יותר מ-800 בתי ספר השתתפו בתוכנית. במדינת ריין 60 אלף תלמידים משתתפים בתוכנית מדי שנה, ובעיר המדינה המבורג משתתפים כ-3,500 תלמידים. לפני תחילת הפרויקט 5% מהתלמידים בבתי הספר שבו הפרויקט מתקיים התעניינו במוזיקה, ואילו לאחר הקמתו דווח על 20%-30 של תלמידים המנגנים על כלי נגינה. כ-60% מבוגרי התוכנית המשיכו ללמוד נגינה. התוכנית שיפרה את אחוזי הנגינה בקרב בני המעמד הסוציו-אקונומי הגבוה (Kubik, 2018).

3.3.2 אנגליה: תוכנית מוזיקלית לדוגמה - In Harmony

התוכנית נוסדה בשנת 2008 בהשראת תוכנית "אל סיסטמה" הוונצואלית, והיא מתקיימת בשישה מרכזי ערים באנגליה (Ofsted, 2012). במסגרת תוכנית זו מתקיימים שיעורים ונגינה בהרכבים במסגרת שעות בית הספר כחלק מתוכנית הלימודים הבית ספרית. הפדגוגיה המרכזית של הפרויקט היא לימוד בהרכבים, אדשר מתבסס על ידע הנרכש בשיעורים בכיתות הלימוד. הרפרטואר לא כולל מוזיקה קלאסית בלבד, אלא מגוון סגנונות מוזיקליים. הפרויקט נותן אפשרות לכל ילד בבית הספר היסודי ללמוד נגינה, ובמקביל מגדיל משמעותית את היקף הזמן שבו לומדים מוזיקה בבית הספר (Hallam & Burns, 2018). הפרויקט כולל שיתוף פעולה עם מוזיקאים מקצועיים מארגונים מקומיים, לדוגמה: [Royal Liverpool Philharmonic Orchestra](#), [Entrust Music Service](#), [North West Midlands MEH](#), [The Sage Gateshead](#), [Opera North](#). היקף שעות הלימוד ומגוון הכלים המוצעים תלויים בבית הספר. את כלל הפרויקט מממנים משרד החינוך הבריטי ו-British Arts Council. (Hallam & Burns, 2018).

דוגמה לשיעור קבוצתי בכינור במסגרת הפרויקט: תלמידים בכיתה ד' למדו לנגן שיר עממי פשוט. לפני הנגינה בכינורות המורה ביצע אימונים אחדים: שירת מקצבים מתוך השיר; ישיבה נכונה, הנחת הרגליים על הקרקע, תנוחה נכונה של הידיים; הקשבה לשיר פעמים אחדות; הצגה גרפית של התווים, תבניות הקצב ועזרים נוספים; אימון נגינת תבנית הקצב על מיתר אחד פתוח. לאורך כל השיעור הכיתה עמדה במעגל, המורה המוביל הנחה באמצע המעגל ומורה תומך עמד מחוץ למעגל. הנחיות כגון "להניח את הכלים" או "להתכוון לנגינה" ניתנו באופן של שירה ונענו מצד התלמידים בשירה. כאשר התלמידים החלו לנגן הם עשו זאת בביטחון והפגינו את הידע הנדרש. (Ofsted, 2012).

המורים למוזיקה בתוכנית בעלי הכשרה טובה שבאה לידי ביטוי בהוראה איכותית. התלמידים פיתחו טכניקות לנגינה על כלי מיתר במקביל לפיתוח הבנה מוזיקלית טובה. ההצלחה בהוראת הכלים הושפעה מההבנה הטובה של המוזיקה, שנלמדה במסגרת שיעורים כיתתיים בבית הספר (Ofsted, 2012).

מחקרים מעידים על שינוי חברתי ומוזיקלי אצל ילדים מרקע חברתי-כלכלי נמוך, אשר לא הייתה להם הזדמנות ללמוד כלי נגינה אלמלא התוכנית (Lord, et al., 2016). מחקר שהתמקד בתוכנית שהותאמה לילדים בעלי צרכים מיוחדים ב-Telford and Stroke מצא שהתוכנית העניקה דרך לביטוי עצמי ולתקשורת בין אישית לילדים אשר תקשורת מילולית מאתגרת בשבילם. ההשתתפות בהרכבי נגינה סייעה לילדים ותרמה להתפתחותם (Rushton, 2015). בליברפול חוקרים העידו על העשרה בחינוך ועל השפעה חיובית על התפתחות רגשית, חברתית ולימודית אצל ילדים ונוער (Burns, 2016).

פרויקטים מיוחדים נוספים באנגליה

- **Sing Up**: תוכנית לאומית שמיועדת לחשוף כל ילד בבית הספר היסודי ללימודי פיתוח קול והתנסות בשירה על בסיס יומי. במסגרתה תלמידים בעלי כישרון מוזיקלי יוצא דופן מקבלים סיוע כלכלי ללימודי מוזיקה בכל שנה.
- גופים כגון תזמורת ה-BBC, ארגון הצדקה Youth Charity, ארגוני צדקה נוספים ומתנדבים פועלים בבתי הספר ובקונסרבטוריונים ומאפשרים תוכניות שונות ללימוד מוזיקה (Henley, 2011).
- הארגון Youth Music מפגיש ילדים ונוער עם מוזיקה בדרכים שונות, חווייתיות ומעשירות. "באמצעות יצירת מוזיקה כל אדם יכול, ללא קשר לעברו, לגלות את היצירתיות שלו ולממש את הפוטנציאל האישי שלו" (England Music Youth).
- **Take it Away** - תוכנית לאומית של המשרד לאומנויות, אשר מציעה הלוואות להורים שמעוניינים לקנות לילדם כלי נגינה (Henley, 2011).

3.3.3 צפון קרוליינה: Kidznotes - "שינוי חברתי באמצעות נגינה"

קידזנוטס (Kidznotes) מבוססת על מודל "אל סיסטמה" ומטרתה לאפשר לילדים מגן חובה ועד י"ב ללמוד לנגן בכלי נגינה, לנגן בהרכבים ובתזמורות, להופיע, ללמוד תאוריה מוזיקלית ולחוות את המוזיקה בחינם. התוכנית מתמקדת באוכלוסיות מוחלשות ועניות באזורים מסוימים, והיא מתקיימת בשטחי בתי ספר ציבוריים אחר הצהריים (מחוץ לשעות הלימוד). הילדים המשתתפים בתוכנית מחויבים להגיע לשלושה אימונים שבועיים ולהופעות.

היקף התוכנית בצפון קרוליינה מצומצם יחסית: שבעה בתי ספר בעיר דורהם (Durham) ושישה בתי ספר בעיר ראלי (Raleigh). לתוכנית נבחרו אזורים מוחלשים, המתאפיינים באוכלוסייה שההורים בה לא יכולים לממן שיעורי נגינה. התוכנית מתמקדת בשכונות מסוימות בערים אלו ומספקת לילדים ארוחת צהריים בחינם. במסגרת התוכנית התלמידים נפגשים עם מוזיקאים מקצועיים ונחשפים לתזמורות ולאומנים הפועלים באזור (Kidznotes).

Burns, S. (2016, October). *In Harmony Liverpool Special Report: Impact on Early Years Education*. Liverpool, England: In Harmony Liverpool.

[דוח על הפעלת תוכנית In Harmony בליברפול, אנגליה]

[El Sistema Programs Worldwide](#)

[El Sistema USA](#)

[El Sistema England](#)

[El Sistema Portugal](#)

[תיאור של אימוץ תוכנית "אל סיסטמה" במדינות שונות]

[JeKids](#)

[אתר התוכנית JeKits (כלי לכל ילד) הפועלת בגרמניה]

Hallam, S. & Burns, S. (2017, September). *Research into support for musical progression for young people from In Harmony programmes and other disadvantaged communities*. Leeds, England: Arts Council England.

Hallam, S. & Burns, S. (2018, December). *Research into support for musical progression for young people from In Harmony programmes – Phase Two Research: Action Research and Case Studies*. Leeds, England: Arts Council England.

[דוחות המציגים את תוצאות הפעלת תוכנית In Harmony באנגליה בשתי נקודות זמן]

Henley, D. (2011). *Music education in England: Review by Darren Henley for the Department for Education and the Department for Culture, Media and Sport*. London, England: England Department for Education.

[דוח הנלי" על מצב הוראת המוזיקה באנגליה, ששימש מניע מרכזי לרפורמה בתחום הדעת]

Kidznotes. (n.d.). [About the Program](#).

Kidznotes (2017, August 24). [The Music Inside](#) [Video file].

Kidznotes (2016). [2016 Annual Report](#).

[דוח של תוכנית Kidznote וסרט תדמית של התוכנית, הפועלת בצפון קרוליינה. בתוכנית זו לומדים תלמידים ממוצא כלכלי-חברתי נמוך לנגן לפי דגם "אל סיסטמה" וכן נחשפים למוזיקאים מקצועיים המשמשים דוגמה חיובית להצלחה]

Krupp-Schleußner, V. & Lehmann-Wermser, A. (2018). An instrument for every child: a study on long-term effects of extended music education in German primary schools. *Music Education Research*, 20(1), 44-58.

[מחקר הערכה על תוכנית JeKits הפועלת בגרמניה]

Kubik, S. (2018, January 23). [Music education in Germany: Let's practice!](#)

[כתבה על הוראת מוזיקה בגרמניה]

Lord, P., Sharp, C., Harland J., Mehta, P. & White, R. (2016, November). [Evaluation of In Harmony :Final Report](#). Slough: NFER.

[דוח הערכה של תוכנית In Harmony לחינוך מוזיקלי מכליל, שפועלת באנגליה]

Ministry of Education, Province of British Columbia (2010). *Music: Kindergarten to Grade 7*. British Columbia, Canada: Ministry of Education, Province of British Columbia.

[תוכנית הלימודים במוזיקה בקולומביה הבריטית, קנדה]

Ofsted (2012). [Music in schools: Wider still, and wider – Quality and inequality in music education 2008-11](#). Manchester, England: Ofsted.

[דוח על מצב החינוך המוזיקלי באנגליה לפני שנת 2012. הדוח היה בין המניעים לרפורמה בתחום באנגליה]

Rushton, R. (2015, November). [In Harmony Telford and Stoke-on-Trent: Engaging children with special educational needs](#). Telford, England: In Harmony Telford and Stoke-on-Trent.

[דוח על תוכנית In Harmony לחינוך מוזיקלי מכליל, שפועלת באנגליה]

Tunstall, T. (2013). *Changing lives: Gustavo Dudamel, El Sistema, and the transformative power of music*. New York, NY: W.W. Norton & Co.

[ספר הבוחן את משנתו של גוסטבו דודמל ותוכנית "אל סיסטמה" שפיתח]

[Youth Music England](#)

[אתר של Youth Music - גוף למטרות צדקה הפועל באנגליה ומפתח תוכניות ליצירת מוזיקה (music making) לילדים ולנוער]

3.4. תודות

כחלק מתהליך הכתיבה של דוחות מת"ת אנו מתייעצים עם חוקרות, חוקרים, נשות שטח ואנשי שטח. זאת לצורך כתיבת דוח מקיף, המותאם לשדה החינוך בישראל והולם את צורכי המזמינים. רבות מההערות שקיבלנו שולבו בדוח זה. הערות הנוגעות להקשר הישראלי והערות המרחיבות את היריעה ומפנות לדיון ולמחקר עתידיים שולבו בנספח שלפניכם. אנו מודים לכל מי שסייעה וסייע בחוות דעת ובהערות. רשימה אלפביתית, לפי שמות משפחה, מופיעה להלן:

ד"ר איתי אשר, המדען הראשי, משרד החינוך
לבנת גל, מורה למוזיקה בבית ספר בלפור בתל אביב
לאה זית, מנהלת בית האומנויות, מועצה אזורית עמק יזרעאל
ד"ר מיכל חפר, ראש החוג לחינוך מוסיקלי באקדמיה למוסיקה ולמחול בירושלים, מרצה באוניברסיטת בר אילן
פרופ' ורוניקה כהן, האקדמיה למוסיקה ולמחול בירושלים
ד"ר עדינה פורטוביץ, ראש המסלול למוזיקה, המכללה האקדמית לחינוך, גבעת וושינגטון
בצלאל קופרווסר, מפמ"ר מוזיקה, המזכירות הפדגוגית, משרד החינוך
ענבל קרמר, מורה למוזיקה בבית הספר נפתלי, יבנאל. מנהלת פרויקט נש"ר ד' (בתי ספר מנגנים) במרכז למוסיקה, מועצה אזורית עמק המעינות
פרופ' בנימין שפירא, מנהל קונסרבטוריון מעלה אדומים

3.5. הערות הקוראות והקוראים

לצורך הנוחות ההערות מחולקות לנושאים:

- הרחבות נדרשות בדבר הוראת מוזיקה
- ההקשר הישראלי (מורים ותוכניות לימודים)
- תוכניות שנסקרו בדוח

תוכניות לימודים במוזיקה

קיימים פערי מידע שדוח מסוג זה לא יוכל להשלים. למשל, כמה שעות לומדים התלמידים מוזיקה בפועל (ולא כמה שעות דורשת התוכנית)? על אילו כלי נגינה לומדים לנגן בבית הספר? נוסף על כך רצוי היה להוסיף למדינות הנסקרות בדוח גם את אוסטרליה, שהחינוך המוזיקלי בה איכותי, וכן היה מעניין יותר לו נסקרו מדינות שאינן מערביות, כגון יפן, סינגפור או טורקיה. כמו כן כדאי לבחון יותר בפרוטרוט גם חינוך מוזיקלי בלתי פורמלי וגם את האופן שבו מוזיקה משולבת בתוכנית הלימודים בתחומי דעת אחרים. כדאי גם להרחיב על הכשרת המורים לנגינה.

ההקשר הישראלי: תוכניות לימודים

מכלל התוכניות ניכר כי במדינות הנחקרות יש דגש וכבוד למקצוע. נראה שתוכנית הלימודים בפינלנד נותנת פריסה רחבה יותר של הוראת מוזיקה ונגינה לתלמידים. מבחינה זו היא יכולה לשמש מקור השראה לתוכנית הישראלית. כמו כן בפינלנד ובגרמניה שעות רבות יותר מוקדשות להוראת מוזיקה, דבר חיובי כשלעצמו.

על אף קיומן של תוכניות מחייבות במוזיקה, הן לא מצליחות לייצר אחדות בהוראת המוזיקה, כיוון שמוזיקה היא תחום הוראה ייחודי המושפע באופן דרסטי מן המורה המלמד. לכן כדאי לאמץ את הגישה האמריקאית, על פיה רק מורים מקצועיים למוזיקה (שעברו הכשרה ספציפית לכך) יכולים ללמד מוזיקה בכיתות.

תוכנית הלימודים במוזיקה צריכה לכלול שיטות לימוד ונושאי לימוד ברורים ולפרט את דרכי לימודם בכיתה (רשימות האזנה לבחירה או נושאי לימוד לבחירת המורה). יש למצוא פתרונות ייחודיים שיאפשרו לוודא כי ילדי ישראל נחשפים למוזיקה על שלל גווניה ונהנים מחינוך מוזיקלי איכותי, אך קודם כול - לקבוע את רמת המורים. גורם זה הוא המשפיע המרכזי על החינוך המוזיקלי, ולכן צריך להיות בראש סדר העדיפויות.

ההקשר הישראלי: מורים

מהדוח עולה כי כל המדינות המיוצגות רואות חשיבות רבה בהוראת המוזיקה בבתי הספר, אך ברובן שיעורי המוזיקה מונחים על ידי מורים כלליים ולא מקצועיים. לפיכך ניתן לשער כי רמת ההוראה בהן נמוכה יחסית לישראל, שבה מורים למוזיקה אשר קיבלו הכשרה ארוכה מלמדים את התכנים המוזיקליים בשיעורי המוזיקה.

הנושא של הכשרת מורים בארץ כאוב. בארץ רוב המורים אינם ממשיכים בהוראה כי לא הכינו אותם למציאות בשטח, שאיננה פשוטה. לכן כדאי למצוא מידע נוסף על הכשרת מורים בעולם - הסילבוס והדברים שפרחי ההוראה לומדים על המציאות החינוכית שבה עליהם לפעול.

המלצה שנראה שעולה מהדוח היא ליצור בישראל קשרים בין המורים למוזיקה לתזמורות מקומיות. כמו כן חשוב לעודד את המורים להתמקצע בהוראת נגינה ובאוריינות מוזיקלית.

עוד עולה כי לימודי האזנה למוזיקה (Music Appreciation) אינם מקבלים התייחסות מספקת במדינות שנסקרו. יש לשער כי זוהי תוצאה של חוסר בכלים להוראת הנושא. בישראל, לעומת זאת, פותחו במהלך השנים פדגוגיות חדשניות שונות (כהן, שטראוס, תלמי) לטיפול חווייתי בהאזנה ליצירות מוזיקליות.

- הכשרת המורים דומה לזו במדינות שהוצגו או אף איכותית יותר.
- האחראים לחינוך המוזיקלי בבתי הספר היסודיים ובגיל הרך במרבית המקרים הם מורים שהוכשרו לכך.
- לעומת התוכניות שהוצגו, שאינן מפרטות כיצד המורים נדרשים ללמד האזנה מודרכת, בישראל קיימות תוכניות והנחיות למורים למוזיקה בנושא לימוד האזנה מודרכת.

תוכניות שנסקרו בדוח

נראה שקיימת מגמה של ביזור האחראיות על תוכני ההוראה בתחום המוזיקלי: מצד אחד קיימות תוכניות כלליות ללימוד מוזיקה, שמעניקות כיוון כללי. מצד שני, הסמכות לעיצוב תוכני הלימוד עוברת למורים ולמנהלי בית הספר.

בכל התוכניות שנבדקו נכללו בהוראת מוזיקה שלושה תחומים: האזנה מונחית, הופעה (שירה וביצוע על כלי נגינה) ומחקר יצירתי. בכל המדינות שנבדקו קיים פער גדול בין תוכניות הלימודים במוזיקה ובין הוראת המוזיקה בפועל. זאת משום שתוכניות הלימודים אינן כוללות את תוכנית השיעור ואינן מפורטות דיין כדי שהמורים למוזיקה ייעזרו בהן. זה המצב גם במדינות שבהן תוכנית הלימודים במוזיקה היא בגדר חובה.

חשוב להעיר שהמוטיבציה של משרד החינוך האמריקאי לכתוב תוכנית ליבה במוזיקה מקורה מחוץ לעולם המוזיקה. בשנות השבעים נערכו מחקרים שמצאו מתאם בין מי שלמדו נגינה לבין מי שהצליחו בתחומי לימוד כגון מתמטיקה ושפה. לכן הוחלט שכל התלמידים צריכים לקבל חינוך מוזיקלי, ובעקבות זאת הוטמעה תוכנית ה-National Standards. תוכנית זו מובנית ביעדיה, אך איננה מכתיבה את אופני הלימוד. במסגרת התוכנית יש מתודות רבות מאוד, ויש מאגר גדול מאוד של יצירות. כל מדינה בארה"ב גוזרת מהרשימה הזו רשימת חובה קצרה יותר, וכל מורה גוזר מהרשימה של המדינה שלו רשימה קצרה יותר.

בארה"ב יש הפרדה ברורה בין הכשרת מורה למוזיקה ובין הכשרת מורה לנגינה. כל תלמיד בארה"ב צריך ללמוד יחידת לימוד אחת במוזיקה. ברוב המקרים, הוראת הנגינה נעשית בקבוצות גדולות מאוד – של שכבת גיל שלמה. יש מדינות עשירות או בתי ספר ייחודיים שבוחרים ללמד בקבוצות קטנות יותר, והלימוד מתחיל כבר בבית הספר היסודי. תלמיד יכול להשתתף בתזמורת רב כלית או תזמורת כלי מיתר (לפעמים אין לילד זכות בחירה ביניהן). כמו כן הילד בוחר אם להשתתף בלימודי מקהלה.

יש מבחן בשם *solo ensemble* שעובד בשיטת ליגה: בתי הספר נבחרים ברמה המחוזית, הנגנים הטובים עולים לליגה הארצית, והנגנים הטובים ביותר עולים לליגה הכלל-ארצית. המבחן יוקרתי, ולכן הוא מניע בתי ספר להשקיע בהוראת נגינה.

בארה"ב יש הכשרה למורים לנגינה בשם *instrumental music education*. הכשרה כזו אינה קיימת בארץ ואיננה דומה להכשרות המתקיימות בארץ. התואר בנוי כשילוב של בית ספר למוזיקה ואקדמיה לחינוך והוא עמוס מאוד. לראייה, משך ההכשרה הרשמי הוא ארבע שנים, אולם בפועל נדרשות כחמש שנים ויותר לסיים את התואר (לא כולל תקופת ההתמחות).

בהתבסס על הדוגמאות המובאות מצפון קרוליינה, נראה שתוכנית הלימודים בה אינה רלוונטית יותר מתוכנית הלימודים ששימשה בישראל לפני 30 שנה.

הערה לגבי תזמורת "אל סיסטמה": המתודה של הוראה בקבוצה גדולה לקוחה מהתוכנית האמריקאית. הרעיון של הוראת עמיתים מקורי לשיטה.

ניתן ללמוד מן הדוח כי באנגליה, בגרמניה ובפינלנד יש תפיסה תרבותית ברורה ומוגדרת מאוד באשר לנושאים שילד צריך ללמוד במוזיקה. רבות-תרבותיות מקבלת התייחסות בגרמניה ובארה"ב.

מדאיג לקרוא על המדינות שבהן אין מורים מקצועיים למוזיקה בבית הספר היסודי, כיוון שדבר זה מעיד על חוסר בהבנת החשיבות בחינוך מוזיקלי לגילאים צעירים. יש לציין גם שמורים שאינם עוברים הכשרה להוראת מוזיקה ועוסקים בתחום גורמים לפגיעה ביוקרה של הוראת המוזיקה ושל לימודי המוזיקה.